

BL

2 89

Bratislavské listy

BRATISLAVSKÉ LISTY / ročník II./máj 1989 - riadi redakcia, vydáva Ján Čarnogurský, ul. Karola Adlera 10, Bratislava/Príspevky dopravujte vydavateľovi/ Uverejnené príspevky nemusia vyjadrovať názor redakcie ani vydavateľa / Pôvodné články z BL je možné uverejniť inde len s uvedením prameňa

Č L Á N K Y

Ján Čarnogurský : Videné od Dunaja
Milan Šimečka : Oravské pastorále
-elje- : Poznámky o hraniciach „riadenia živých systémov“
Boris F. Lazar : Spoločenská zmluva
Ján Druga : Rozpoltené vedomie
Imrich Kružliak : Slovenská literárna tvorba na Západe II.

R E C E N Z I A

J.Č. : List biskupa Korca televízii

S P R Á V Y

Spomienková slávnosť na Štefánikovom Bradle
Krátke správy

D O K U M E N T Á C I A

Na pomoc samizdatu

Ján Čarnogurský: VIDENÉ OD DUNAJA

Bolo viacero delení Európy v jej dejinách. Bola rímska Európa a bola barbarická Európa. Bola kresťanská Európa a bola saracénska Európa, bola katolícka Európa a bola protestantská Európa. Teraz je komunistická Európa a je nekomunistická západná Európa.

Niektoré delenia sa prekonali úplnou porážkou druhej strany, iné sa prekonali najskôr oddeleným spolužitím pôvodných protivníkov a potom vzájomnou toleranciou až ekuménou. Možno v dejinách vysledovať jednu deliacu čiaru medzi spolužitím a úplnou porážkou jednej strany: ak stáli obe strany na pozíciách kresťanstva, kompromis a neskoršia tolerancia boli možné. Tak možno interpretovať výsledok pôvodného zápasu medzi východným a západným kresťanstvom a medzi katolicizmom a protestantizmom. Ak však na jednej strane stálo kresťanstvo a na druhej nekresťanstvo, dohoda a tolerancia neboli možné, zápas sa skončil úplnou porážkou jednej strany, v konečnom dôsledku nekresťanskej. Tak boli vytlačení zo západnej Európy Saraceni, zo strednej Turci, z východnej Tatari a do tejto schémy zapadá aj porážka nacizmu. Naproti tomu aj pôvodne mimoeurópski nájazdníci, ktorí prišli do Európy na výboj, ak prijali kresťanstvo, mohli tu zostať a stať sa Európanmi. Mám na mysli Maďarov.

Možno zaradiť do tejto dejinnej schémy súčasné delenie Európy?

Ziadna dejinná schéma nepôsobí automaticky a jej platnosť možno potvrdiť až ex post. Ale je podstatou schémy, že vyjadruje štatistickú pravdepodobnosť svojej platnosti.

Komunizmus historicky vznikol na protikresťanských pozíciách a stále na nich zotrúva. Jeho praktické pôsobenie v strednej a východnej Európe je katastrofálne. Zanecháva za sebou nielen milióny mŕtvych, ale aj relatívny úpadok strednej a východnej Európy v porovnaní so všetkými ostatnými časťami sveta, vrátane tzv. tretieho. Svojím doterajším pôsobením sa plne zaraďuje do spomenutej historickej schémy a podľa môjho názoru schéma sa na komunizme naplní do konca - komunizmus zanikne a tak sa prekoná súčasné rozdelenie Európy.

Je špecifikom tohto storočia, že nekresťanské ideológie získali vládu nad európskymi národ-

V závere článku ORAVSKÉ PASTORÁLE o veľkej postave slovenského katolicizmu Msgr. Viktorovi Trstenskóm píše Milan Šimečka o "tomto poklesnutom svete". Pravdepodobne v každej dejinnej epoche bola súčasnosť pociťovaná ako poklesnutá z rôznych pohľadov. Je to prirodzené, lebo svet ľudských výtvorov je nutne nedokonalý. Neznamená to však, že v ňom jediniec nemôže prežiť dôstojný život, alebo život, v ktorom bojuje o svoju dôstojnosť, svojprávnosť - slobodu. VIDENÉ OD DUNAJA je referát, ktorý predniesol Ján Čarnogurský na seminári kresťanských skupín o problémoch rozdelenej Európy v Prahe, kde vidí osud Európy s nádejou a kladie Západu o - tázku, v čom môže byť slovenský svet prínosom pre zjednotenú Európu.

-elje- v poznámke o hraniciach "riadenia živých systémov" ukezuje na outsiderov vo vysoko organizovanej spoločnosti: nesúhlasia jedincov a okrajové spoločenstvá, ktorí sa nechcú podriaďiť vonkajšiemu diktátu, lebo je presvedčený, že to, čo sa dnes javí ako okrajové, nepodstatné, môže byť v budúcnosti stredovým.

Ján Druga v ROZPOLTENOM VEDOMÍ, podobne ako v "Oslavných zamysleniach", označuje problémy, v ktorých sa budú musieť Slováci prehrnúť, ak sa raz budú chcieť /opäť?/ stať svojbytným spoločenstvom s integritou národa.

SPOLOČENSKÁ ZMLUVA Borisa F. Lazara je z literárnej pozostalosti nášho priateľa - emigranta. V tomto čísle sme ukončili tiež literárno-historický prehľad o slovenskej literárnej tvorbe na Západe, ktorý nám poslal spisovateľ Imrich Kružliak.

Veľké slovo, možno prvé takéto o nedávnej histórii Slovenska od roku 1948, vyriekol biskup Ján Korec vo svojom liste bratislavskej televízii, ktorý koluje v stovkách opisov. Prinášame jeho recenziu.

V správach a dokumentácii dominuje významná udalosť z mája t.r. - oslavy Štefánikovské a s tým súvisiace oživovanie záujmu o slovenskú vec, a to nielen na stránkach BL. 5

redakcia

ni. Delenie Európy tak získalo ďalšiu dimenziu - okrem zemepisnej medzi štátmi aj ideovú vo vnútri národov. Podľa tejto druhej dimenzie existuje jedna kresťanská Európa od Atlantiku po Ural. Dôkazom jej existencie je aj toto naše stretnutie. Tuto Európu ohrozuje na Východe komunizmus. Na Západe je pravdepodobne tiež ohrozená, ale povahu toho ohrozenia nepoznám, preto sa k nemu nebudem vyjadrovať.

Spolupráca kresťanskej Európy je jej najlepšou obranou. Spolupráca sa musí zatiaľ obmedziť na zachovanie a upevnenie našich vlastných pozícií, pretože druhá strana, v tomto prípade komunizmus, nás jednoducho neuznáva. Za predstaviteľov kresťanov považuje svojich vlastných kolaborantov, ktorých si sam vypestoval a ktorých používa na potlačanie kresťanstva. Kresťanstvo malo vždy väčšiu výdrž než jeho protivníci. Ak sa nám podarí vydržať - a vlastne sa nám už podarilo - komunisti budú musieť ustúpiť v dôsledku vlastných vnútorných protirečení. To by mohla byť cesta k prekonaniu zemepisnej dimenzie rozdelenia Európy.

Dôsledkom vnútorných protirečení komunizmu je už súčasne politika perestrojky. Vitáme ju, pretože zameriňuje tlak na nás a na celú spoločnosť a rozširuje priestor slobody. Ale jej heslá nie sú našimi heslami a ani jej ciele nie sú našimi cieľmi. Chce iba reformovať komunizmus, ktorý pokladáme za nareformovateľný. Na základe perestrojky zatiaľ nemáme dôvod zaujímať kompromisné stanoviská ku komunizmu, pretože komunizmus nezaujíma kompromisné stanoviská k nám. Keď sa komunisti vo východnej Európe nastúpia politiku národného záberenia a budú ochotní viesť s nami dialóg, samozrejme na dialóg pristúpime a potom nevyhnutne príde aj ku kompromisom. Kompromisy sa nebudú týkať nášho vnútorného postojania.

Keď dojdeme do takého bodu, potom aj naša kresťanská spolupráca nadobudne novú dimenziu. Jej zmyslom už nebude zachovanie a upevnenie našich pozícií, ale výmena alebo odovzdávanie hodnôt medzi východnou a západnou Európou. My kresťania sme samozrejme vhodní na takú výmenu, pretože sme rovnou súčasťou svojich spoločností a súčasne nás spája navzájom kresťanstvo. Nás katolíkov dokonca spoločná naviazanosť na pápeža.

Pre takú našu spoluprácu v budúcnosti bude veľmi dôležitý problém, v čom vidíme hodnoty druhej strany. Pre nás, kresťanov na Východe je odpoveď jednoduchá. Obdivujeme váš demokratický štátny poriadok, dodržiavanie ľudských práv, výkonný hospodársky systém. Ale s úzkosťou v

duši sa vás už teraz, v predstihu pýtame: vidíte u nás nejaké hodnoty? Budeme mať vôbec s čím prispieť do budúcej pokladnice európskej kultúry? Vidíte na našej historickej skúsenosti niečo zaujímavé? V čom je vzájomná prepojenosť Európy?

Dovoľte, aby som prítomné aj potenciálne problémy našej spolupráce ilustroval na príklade Slovenska.

Komunisti vedú už 40 rokov proti kresťanom zúrivý boj. Kresťanské knihy legálne vydané za 40 rokov by sa dali spočítať na prstoch. Väčšina katolíckych biskupských stolcov je neobsadená. Štát jedná len s kňazmi z Pacem in terris. Kresťanskí občania sú diskriminovaní.

Ale na Slovensku sú tisíce náboženských kníh, vydaných v Ríme a inde na Západe. Niekde na Slovensku funguje tajná tlačiareň náboženskej literatúry; jej zariadenie dodali kresťania z Holandska. V rámci katolíckej cirkvi existuje už desiatky rokov tzv. tajná cirkev. Táto vyvíja činnosť, znemožnenú verejnej cirkvi. Minulý rok prišlo na rôzne púte na Slovensku asi 700 000 pútnikov. Ale živý a normálny styk s kresťanmi na Západe je znemožnený. Ak k nemu v budúcnosti príde, asi budú problémy vo vzájomnej komunikácii.

Desať kilometrov od Bratislavy, na sútoku Dunaja a Moravy, sú zrúcaniny hradu Devín. Pri prvom rozdelení Európy, za rímskych čias, pevnosť na jeho mieste bola súčasťou hranice rímskej ríše limes romanus. Dnes pod zrúcaninami vedie hranica Československa s Rakúskom, zatiahnutá železnou oponou - zátarasmi z ostnatého drôtu. Pretože zrúcaniny sú turistickou atrakciou, výnimočne možno prísť až k ostnatému drôtu. Každé leto sa tam pokúšali desiatky mladých Nemcov z Drážďan, Lipska, Berlína a iných miest ujsť na Západ. Väčšinu z nich chytili. Chytení mladí Nemci vypovedali, že preto sa pokúsili o útek pri Devíne, lebo hranica je tam menej opevnená než medzi NDR a NSR a počuli, že sa tam menej strieľa na utečencov.

V tomto prípade je spojitosť Európy rukolapná: Nemci z Lipska, Drážďan, Berlína musia prísť na slovenský Devín, aby sa pokúsili dostať sa do Mníchova, Kolína, Düsseldorfu a odtiaľ do širšieho sveta. Túto spojitosť chceme aj my prerušiť. Akou inou spojitosťou ju nahradíme?

/Referát, prednesený na seminári kresťanských skupín z Holandska, NSR, ČSSR o problémoch rozdelenej Európy. Seminár sa konal v Prahe 28. a 29.1.1989/

Milan Šimeška: ORAVSKÉ PASTORÁLE

Stalo sa, že mi priateľ zložil na stôl igelitové vrecce, plné najroznejších samizdatových vydání textov Mons. Viktora Trstenského. Trochu som sa aj naľakal, než som zistil, že niektoré z dvojnásťich zväzkov sú výbery, skrátené vydania a doplnky dvoch základných kníh, ktoré autor nazval Listy zo samoty a Paberky. Všetko sú to však knihy vydané s láskou a zručnosťou, vyzdobené obrázkami, fotografiami a Fuloými Madonami. V základe sú to svedectvá, životopisné črty, listy z väzenia a lágru a obrovské množstvo dokumentov, významov, korespondencie s úradmi, pozoruhodná správa o zápase, ktorý Trstenský viedol s neúspešnou pomocou o omrvinky spravodlivosti a právo na vieru. Knihy napísané na stroji, pokútne viazané, putujúce po Slovensku, svedectvo o zápase, ktorý sa viedol perom a papierom. Ako vidno, po tomto zápase neostane budúci pokoleniam žiadne múzeum zbraní, sien bojových tradícií katolíckych duchovných na Slovensku bude raz zaplnená

iba takýmito knihami, žiadne granáty ani bojové zástavy, iba ak ešte misky, v ktorých sa podávalo väzenské jedlo a ružence urobené z chleba.

Čítanie tohto zavalujúceho množstva správ o príkory jedného jediného života je iste deprimujúce, na druhej strane však aj svedčí o nadradenosti duchovného života nad sústavným a rafinovaným ponižovaním, nad neustále ohrozaným fyzickým bytím. O tomto konečnom poslanstve Trstenského textov niet pochýb. Čitateľ toto poslanstvo prijme okamžite, hoci ho autor nikde explicitne nevyjadruje. Musíme, pravda, pripustiť, že sa na Slovensku vyskytnú aj iní čitateľa, prichádzajúci z "neprirodzeného" sveta každodennosti, ktorí si nad životnou púťou Viktora Trstenského položia otázku, či to všetko stálo za to. Ja si v tej súvislosti nemôžem vyhnúť z hlavy myšlienku, či si takú otázku nepoložia aj tí, ktorí pri praktickej úslužnosti nikdy neboli vyčleňení z ornátov a prezili život v pohodlí, kým Trstenský putoval z lágru do lágru a z väzenia do väzenia.

Upúšťom od pokusu o súhrnnú charakteristiku Trstenského kníh a tiež aj o informačný súhrn, je v nich nahromadených priveľa výkrikov na všetky strany a priveľa čudných zákrut životného údelu. Môžem sa dotknúť len vrcholov svojho údivu a dojatia nad čítaním Trstenského textov.

Vklinený do veľkých dejín bol život Viktora Trstenského akoby determinovaný mystickými osmičkami našej histórie. "28. marca 1908 som po prvý raz uzrel v Trstenej na Orave svetlo tohto sveta." Hľa, rok narodenia, ktorý človeka predurčuje k tomu, aby všetky svoje okružie narodeniny slávil v osudných chvíľach národných dejín. Tým je dané, že sa v jednom živote odzrkadlia slovenské dejiny takmer celého storočia, dramatický život v dramatických dejinách. A presne v polovici, v roku 1948, sa rozlomil život dnešného osemdesiatnika na dve súmerné časti, tak strašne odlišné, že ich vnímame ako dva odlišné životy. V tom prvom živote sa zdalo, že všetko smeruje k vypočítateľnej budúcnosti, od zdetstva v chudobnej oravskej rodine s ôsmimi súrodencami k štúdiu v seminári, k výslviace, k autore, k politickej angažovanosti v HŠS, k autorite v národnom živote v Kubíne atď. V inej krajine a v iných dejinách by táto časť života stúpala možno k biskupstvu a sprevedzal by ju majestátny zvuk organu vo veľkých chrámových priestoroch. Lenže v druhej polovici života pokračovala bez vypočítateľnosti, je vyznačená súdmi, kriminálmi, systematickým prenasledovaním, potom opäť krátkou nádejou, novou aktivitou a opäť pádom až k nepokojnému odočinku v Trstenej, nepokojnému preto, že ešte aj teraz pripisuje Trstenský ku svojej správe o stave náboženskej slobody v tejto krajine ďalšie a ďalšie trpké stránky.

Súčasťou Trstenského kníh je náčrt vlastného životopisu, subjektívne vyznanie na niekoľkých desiatkach strán, kde nájdem kusé spomienky na detstvo, aj opis prvej cely, kde autor vyrýl do steny kríž, na jednej stránke sa opisuje súd pre velezradu, ktorý končí rozsudkom na pätnásť rokov väzenia. Len v niekoľkých vetách sa v tomto náčrte minú dramatické chvíle, náznaky existenciálnej úzkosti, upnutie sa k transcendentálnemu horizontu, neustále obnovenie vnútornej integrity, mihne sa tu však aj priznaný zial za životom vonku, zaiskrí tu aj drobná absurdita a groteska, a to všetko je tu sústredené v takej intenzite, že by to inému autorovi vystačilo na zaručene bestsellerový román. Prizná sa, že som pri čítaní tohto náčrtku autorovi mnohokrát nečujne odkazoval zásadný nesúhlas s jeho knázkou skromnosťou a pokorou, podľa ktorej sa nepatrí sluhovi božiemu vystrkovať do popredia svoju vlastnú osobu. Lebo by som si veľmi želal, aby na mnohých miestach svojho textu zdržal pero a porozhliadol sa okolo na farby sveta, aby zaznamenal, čo čítal v tvári všetkých tých, ktorí ho ponižovali, aj tých, ktorí mu boli bratmi, aby opisal, aké strasti a radosti prinášali letá a zimy v oravskej drevnici. Želal by som si, aby nepozeral len hore k Bohu, ale aby skúmal aj vlastné vnútro v tých chvíľach, keď ho odvádzali, prevádzali, súdili, prepúšťali, keď mu hrozil koniec života a keď potom kráčal zas kvitnúcou lúkou. Zbytočná skromnosť, lebo ak je Boh dobrý, určite by nič nenamietal proti literárnym ambíciám svojho pastiera.

Pozorne som prečítal Trstenského obhajoby pri súdoch a priradil som ich k riešeniam hádanky, ktorá ma kedysi veľmi vzrušovala. Bola to hádanka, ktorú po sebe zanechali súdne procesy so starými komunistickými revolucionármi, ktoré sa konali v Sovietskom zväze, Bulharsku, Maďarsku a aj u nás. Všetci mysliaci ľudia sa vtedy pýtali, ako je možné, že ľudia ostriedaní nebezpečenstvami, väzeniami a vyhnanstvami omieľajú zrazu ako bytosti bez vôle a bez ľudského rozmeru šialené obvinenia, kaľajú sa a ponáhľajú sa pred popravčie čaty, ako keby ich tam čakalo dejaké vykúpenie. Dnes už je vysvetlenie známe a prispeli k nemu nielen historické analýzy,

ale predovšetkým fantázia niektorých spisovateľov akými boli Koestler alebo Orwell a potom svedectvá tých, ktorí katovi unikli. Komunistickí funkcionári, ktorí boli pripisovaní na divadelné procesy, sa podvolili šialenstvu, lebo na nich dieražalo zo strany ich súvercov, zrazu sa proti nim obrátila ich vlastná viera, zrútila sa historická zákonitosť, v ktorú verili, konečný cieľ, ktorému poriadili svoje vlastné životy. Tí, ktorí ich bili a ponižovali, boli z nich, boli to odchovanci ich vlastnej ideológie, skazené deti revolúcie, fanatici a námehzní kati veľkého snu o spravodlivej spoločnosti. Trstenského obhajoby sú z iného rodu, napriek všetkému nebezpečenstvu a pri obvinení z velezrady aj pri hrozbe smrti v nich nenájdeme ani odovzanosť, ani stratu vôle. Trstenský vedel vždy od začiatku, že obvinenia voči nemu nie sú ani divadlom ani omylom, vie, že stojí pred súdom v dôsledku zrážky dvoch koncepcií sveta, vie, že tí, čo ho vyšetrujú a súdia, sledujú zjavný politický a mocenský účel, že plnia obečnú politickú smernicu - vykoreniť náboženstvo, lebo prekáža pri totálnom ovládnutí duchovného života spoločnosti. Trstenský sa preto vo svojich obhajobách ani príliš nezaobráva vyvracaním vecných obvinení, vyzdvihuje obhajobu do filozofickej roviny. V tejto polohe je Trstenský pevnejší než tí, čo ho súdia, myslí v rozmere večnosti, v iných mravných a duchovných kategóriách, zatiaľ čo tí, čo stáli proti nemu, mysleli v rozmere päťročnic. Preto obžalovaný necíti, že by sa mu rúcal svet, v ktorý veril, ten sa naopak iba potvrdzuje. Trstenský si bol vždy vedomý toho, že stojí pred súdom zástupne, že obžalovaná je vlastne náboženská viera a že všetko ostatné, to upotené, mnohostranné dokazovanie viny je len bezduchý byrokratický rituál. Napriek tomu sa Trstenský nestaval do role mučenka, vystupuje aj pred súdmi s neobvyčajnou skromnosťou. Vedel, že nemôže preklenúť priepasť, ktorá bola medzi ním a sudcami, predsa však len apeloval aspoň na korene ľudskej morálky a usiloval sa previesť šialenstvo, ktorým bola opantaná doba, do zrozumiteľnej a prirodzenej reči.

"Keď moja nebohá matka, nech ju Pán Boh oslávi, želela nad mojou biedou, opýtal som sa jej: - Mamma, čo by ste radšej, aby som zradil Pána Boha a Cirkvi a mal sa dobre, alebo aby som ostal verný Bohu a Cirkvi a trpel v žalári?"
 Odpovedala mi: - Dieťa moje, radšej id do žalára!"

Ja sám pravdaže s istou nedôverou prijímam tú polohu sporu, ktorú Trstenský vyzdvihuje. Pochybujem o tom, že filozofická prevaha je tak pevnou oporou a že viera je skalou, s ktorou nič nepohne. Aby sa tieto veci osvedčili ako dokonalá obrana ľudskej integrity, musí človek dorásť, dozrieť k pravde a k viere. Okrem tejto zrelosti potrebuje v skúškach ešte aj mužnosť, statočnosť, podporu blízkych, vnútornú vyrovnanosť a napokon aj dost fantázie na to, aby si vedel predstaviť, čo by sa stalo s jeho osobnosťou, keby dal prednosť poddanstvu, keby dal prednosť obyčajnému príkazu mať sa dobre. U Trstenského navyše cítime, že na jeho strane stála aj oravská tvrdohlavosť.

Obrovské množstvo listov, ktoré je súčasťou Trstenského diela, na spoločného menovateľa nevládzem previesť. Sú tu osobné listy z väzenia písané blízkym, sú tu žiadosti, intervencie, prosby, upozornenia, ktoré Trstenský posielal úradom, sú tu však aj listy, ktoré majú povahu polemických listov, ktoré presahujú do filozofických traktátov a teologických úvah, s plynúcim časom bude cena týchto listov stúpať a budúci historik, ktorý bude písať cirkevné dejiny a dejiny zápasu o náboženskú slobodu na Slovensku.

Ja na záver len poznamenávam, že som so zmesou pobavenia a zneuctenia sledoval vývinovú líniu listov, ktoré si Trstenský vymenial ako bývalý kubínsky katecheta so svojím bývalým žiakom Petrom Colotkom. Peripetie doby tu máme ako na dlani. V šesťdesiatych rokoch, v súlade s tým, ako sa doba odvracala od starých zločinov, dochádzali na Trstenského listy od povere-

rika spravodlivosti stále zdvorilejšie odpovede, žičlivejšie k prosbám o milosť k tým, ktorých sa Trstenký zastával. V roku 1968 prišlo dokonca pozvanie do Prany k osobnému rozhovoru. Od roku 1964 však riadkov na úradných odpovediach ubúda, až nakoniec celá korešpondencia zo strany vrchnosti vysychá. Trstenký však píše ďalej, skôr už len preto, aby si sformuloval svoje stanovisko k udalostiam. Napokon sú jeho listy stále viac obecnou obranou kresťanských ideálov a posunujú sa k výkladu témy náboženstvo a moc. V tom zmysle smerujú k nadčasovosti a ja som si nevdojak niekedy pomyslel: nuž, keby sme odhliadli od detailov, mohli byť tieto listy adresované rímskym cisárom.

Trstenského literárna žatva svedčí o tom, ako mnohostranne je schopná sa obnovovať kresťanská tradícia na Slovensku. Nemenej sa však v nej osvedčuje aj známa skutočnosť, že duchovná obnova, prebudenie mravných ideálov a najhlbšej kultúrnej tradície sú vždy viazané na osobnosti. Myšlienka preukazuje svoju váhu, ak ju niekto nesie, ak ju zaštití svojím životom človek, človek, schopný stáť vzpriamene proti moci, bez fanatizmu, pokojne a vytrvalo. Čítanie Trstenského textov ukáže aj pochybovačnému človeku, že staré mravné princípy platia aj v tom poklesnutom svete, v ktorom žijeme.

— 0 —

-elje- : POZNÁMKY O HRANICIACH RIADENIA ŽIVÝCH SYSTÉMOV*

Z centra riadená mocenská politika svojou podstatou nemôže prihliadať k životným potrebám jednotlivca, lebo je zameraná na budúcnosť spoločnosti, svoje kroky plánuje v systémových merítkach, vychádza zo všeobecných koncepcií, štatistických modelov, ktoré spriemernujú fakty o živote a potrebách jednotlivca. A tak vytvára projekty smernicami a občas i nejaký gigantický projekt realizuje na potvrdenie seba samej a schodišťa panelákov a chodníky pred nimi nemá kto upratať a za zavretými oknami trpia osamelí ľudia.

Takáto politika vytvára modely, ktoré nevie a ani nemôže korigovať v otvorenej občianskej diskusii, lebo ju neprípúšťa a ak by aj, nedokáže takúto empiriu spracovať ináč, ako zas len štatisticky. Riadiaca štruktúra štátu je pod kontrolou jednej strany, podlieha systémovému, koncepčnému mysleniu a disciplíne smerníc a pokynov zhora. Zložitá štruktúrovaná, vysoko organizovaná centrálna riadená spoločnosť a jej hospodárstvo má, žiaľ, tendenciu k exaktnosti a "vedeckosti", teda tendenciu k upevňovaniu vzťahov medzi prvkami systému, k upevňovaniu disciplíny, ktorá sa vyžaduje aj v myslení vo vpred stanovených hraniciach.

Čím ďalej je menej priestoru pre spontaneitu a altruistickú či inú duchovnú motiváciu činnosti jednotlivcov. Čokoľvek vybočuje z mechanickej racionalistickej schémy je samočinne sprvu podozrivé ako "nevedecké", neskôr deštruktívne a keď sa húževnato drží pri živote, aj nepriateľské.

Empíria, intuícia a nepredpojaté hodnotenie skutočností dokazujú, že napriek zvyšovaniu stupňa organizovanosti spoločnosti, jednotnému štátnemu riadeniu a pokrytiu takmer každej ľudskej činnosti právnymi normami sa kvalita života, ako ju pociťuje občan, neustále zhoršuje a spoločenské problémy sú ťaživejšie ako predtým.

Na Západe je stále zreteľnejší ústup inštitucionálnej vnútornej politiky a strnulých schém z priestoru potrieb občianskej a hlavne ľudskej spoločnosti. V hospodárstve zas činnosť veľkých kapitalistických ekonomických zoskupení, ktoré sú síce stále v ekonomickom podnikaní najefektívnejšie, dopĺňajú nové, zo dna na deň sa objavujúce i miznúce malé spoločnosti, kde už hnacím motorom práce nie je bezprostredný ekonomický zisk a obrat kapitálu, ale možnosť "pohybivejšie" realizovať nové vedecké alebo technické myšlienky. Tieto malé firmy sú "štrkami" vedeckého a technického pokroku najmä v USA. Väčšinou ich zakladajú bývalí vedúci tímov z veľkých fi-

riem, ktorí si už zabezpečili potrebné existenčné podmienky a hľadajú voľnejší priestor pre realizáciu nových myšlienok a riskantných projektov. Tu už profesionálna činnosť začína mať charakter hry, teda osobný ľudský rozmer.

Podobný pohyb možno pozorovať aj v sociálnej oblasti. Štát plánuje a financuje len najväčšie a najnákladnejšie projekty a medzery v okrajových oblastiach zaplná charitatívna neinštitucionálna činnosť jednotlivcov alebo neformálnych spoločenstiev. Je obdivuhodné, aké obrovské finančné prostriedky sú v pohybe v tejto neplánovanej oblasti ľudskej aktivity.

Človek, ktorý vykonáva dobročinnosť, sám určuje priestor a spôsob svojej aktivity, čo veľkú časť spoločnosti humanizuje v pravom zmysle toho slova: jednotlivec účinne uvoľňuje energiu sociálneho cítenia, nepracuje z vonkajšieho právného ani morálneho donútenia, sám hľadá priestor v "nepokrytej" oblasti podľa svojich schopností a prostriedkov. Vidí, že to čo robí, je dobré. Poskytuje službu sám, alebo sa dobrovoľne spája s druhými ľuďmi.

V dvoch dôležitých spoločenských sférach - vo vede a technike a v sociálnej oblasti takto dochádza k uvoľňovaniu obrovskej energie jednotlivcov v akýchsi ťažko popísateľných "prelievajúcich sa" štruktúrach, ktoré prirodzene vrastajú do medzier, ktoré nepokrýva a ani nemôže pokryť organizovaná plánovaná činnosť. Vzniká dvojité, do seba vklínená štruktúra - jedna jej zložka je zložitá štruktúrovaná, motivovaná ekonomickou efektivitou maximálneho zisku, druhá je "zahmlená", dynamicky sa meniaci, motivovaná uvoľňovaním duchovnej energie jednotlivcov.

+

Túto krátku úvahu som napísal popri písaní článku o cirkevnej politike ateistického štátu, keď som si položil prirodzenú otázku, prečo náš štát nedóveruje takým vo svojej podstate dobrým a užitočným činnostiam ako je reholná služba a laický apoštolát a pôsobenie viery na praktický spoločenský život človeka, ale ani mnohým profánym aktivitám: takmer denne sledujeme perzekúcie slobodných prejavov, ako potlačenie činnosti Jazzovej sekcie, stále prenasledovanie členov VONSu, hudobného undergroundu a iných neformálnych spoločenstiev, potlačenie každej zmienky o dobročinnosti. Veď tieto spontánne činnosti môžu priniesť značný sociálny prospech. Zatiaľ si vyslunujú len nedôstojnú a osobne veľmi ťaživú pozornosť operatívny StB, ktorej činnosť zohráva škodlivú úlohu aj pri rozvoji občianskej iniciatívy, ku ktorej neustále vyzýva vedenie štátu.

Ani jedna možná odpoveď na túto dôležitú otázku nie je pre súčasnú mocenskú garnitúru strany a štátu lichotivá.

Boris F. Lazar: SPOLOČENSKÁ ZMLUVA

Dňa 25. augusta 1968 sa občan, o ktorom bude teraz chvíľu reč, vracal cez meato domov. V jednej ľudoprázdnej uličke nanho vyskočil samopalník, namieril mu zbraň na žalúdok a príbuznou slovenskou rečou mu povedal čosi v tom zmysle, aby sa pratal. Náš občan prednedávnom absolvoval vojenskú prezenčnú službu a prvé, čo si uvedomil, bola spúšť, akú by mu z vnútorností narobila dávka zo samopalu ráže 7,62. Usmial sa, aby naznačil, že nič zlého nemal v úmysle, ukázal, že má prázdne ruky, opatrne vycúval a okľukou pokračoval vo svojej ceste. Strach a poníženie, ktoré potom pociťoval, zmyl zo seba tak, že o tomto zážitku rozprával priateľom a známym; spoločnosť mu vďačne umožnila vykričať jeho pobúrenie.

Roky sa kopili a pospolitosť, ktorá mu pomáhala zmývať zo seba ďalšie a ďalšie pokorenia sa zmenšovala. Avšak - bola. Jedným z charakteristických znakov nášho občana bola jeho priemernosť. Túto svoju vlastnosť si dobre uvedomoval, avšak nevedela uňho k nijakým komplexom: Naopak, ďakoval Bohu, že mu nezveril priveľkú hrivnu, ktorú by bolo namáhavé zúročovať. Nech sa okolo neho dialo čokoľvek, nikdy nemal pred svojím svedomím pocit, žeby sa ho veci verejné týkali viac než súkromné. Vedomý si skromnosti svojho nadania a obmedzených intelektuálnych schopností nepovažoval za potrebné, ba ani vhodné, aby sa usiloval o vlastné myšlienky tam, kde viedli rozpravy nadanejší a schopnejší. Náš občan vždy zvažoval svoju kompetenciu vysloviť vlastné stanovisko, radšej pokorne a so záujmom počúval iných. Treba hádam dodať, že pokora a priemernosť sa nevyklučujú: Uvedenie si vlastnej priemernosti je vždy aktom pokory.

Literatúra nás učí, ako pod vplyvom dramatických udalostí dochádza u človeka k zmene jeho životného postoja. Tekútu udalosť by sme však v živote nášho občana márne hľadali: Tým nechceme povedať, že žil v prostredí chudobnom na udalosti, avšak jeho dotyk s nimi bol natoľko nepriamy, že nanho jednoducho nemohli mať určujúci vplyv.

Ján Druha: ROZPOLTENÉ VEDOMIE

Za posledných štyridsať rokov došlo v slovenskej spoločnosti k takým zásadným zmenám, že ich ťažko porovnávať s niečím podobným v celej doterajšej histórii. Bola narušená kontinuita i štruktúra celého slovenského života. Kolektívizáciou zanikol nosný element národa - hrdý slovenský sedliak. Zanikli stavy, slovenská inteligencia stratila svoj integrálny rozmer a dnes plní iba funkciu špecialistov.

Hodnoty, ktoré ponúkol nový spoločenský poriadok, nedokázali vytvoriť jednotné vedomie v národe, naopak viedli k jeho rozpoltenosti.

Hľadať cesty k náprave nebude jednoduché. Vrätit sa jednoducho späť nie je možné, pretože dnešná spoločnosť je celkom iná ako pred štyridsiatimi rokmi. Pokúsim sa v tomto článku poukázať na niektoré problémy, ktoré sa zdajú byť v tomto kontexte aktuálne.

Problém slovenskej inteligencie

Slovensko nemá inteligenciu. Inteligenciu, ktorá by veci a udalosti videla, ktorá by ich dokázala reflektovať a vysloviť a ktorá by teda bola v národe akousi hybnou a zjednocujúcou silou. To, čo čítame v oficiálnych publikáciách, sú buď cenzúrované polopравdy alebo články plné demagogie. Ale bohužiaľ, ani v tzv. nezávislých štruktúrach toho zatiaľ veľa nevzniklo.

Deň ako deň - opäť rečnil štátnik v mene národa. Náš občan si povedal: Poznám v tomto národe prinajmenej jedného človeka, v mene ktorého sa tu nehovorí. Prekvapil ho pokoj, čo túto myšlienku doprevádzal. Bol zvyknutý pri podobných príležitostiach sa rozčuľovať, búrlivo nesúhlasiť s hlúpostami a lžami, ktoré sa i v jeho mne hovorili. Schopnosť hanbiť sa zahrnuje v sebe i schopnosť hanbiť sa za iných; až do toho času sa náš občan hanbil za svojich predstaviteľov a pospolitosť mu slúžila na odreagovanie týchto pocitov. Teraz však nepociťoval nič - iba nesmiernu ľahostajnosť a cudzoť. Chvíľu nad tým premýšľal, potom to pustil z hlavy a venoval sa starostiam dňa.

Večer, keď deti zaspali, robil spoločnosť žene, ktorá nerada žehlila osamote. Sedel na stoličke, kropil prádlo a čítal exilový časopis. Narazil na úvahu o tom, že vláda nevyužíva dostatočne možnosti na zmierenie s národom. Čpät sa ho zmocnil pocit cudzoty, ako keď počúval predpoludňím prejav. Pomaly, neobratne artikuloval svoj postoj: Akékoľvek zmierenie predpokladá existenciu zmluvy - kedysi bola nazvaná spoločenskou zmluvou - ktorú sa obe strany zaväzujú naplniť. Mne však bola táto zmluva vypovedaná. Výpoveď - tak sa mi to zdá teraz - prišla vlastne už vtedy, keď na mňa vojak z Ázie namieril zbraň. Báľ som sa a bojím sa i dnes. Nemienim sa však vzdať svojej poslednej slobody, ktorá spočíva v tom, že žiadnu ďalšiu zmluvu už nezavriem. Táto moc má bezpočet rúk a v každej ruke zbraň. Nech sa páči. Som ochotný ustúpiť násiliu - avšak to je všetko. Neumožním moci, aby sa ho smela vzdať čo i len na chvíľu. Spoločenská zmluva je zrušená. Čo sa mňa týka, je zrušená definitívne a neodvolateľne.

Opatrne, aby nezobudil deti, vyniesol prádlo a uložil ho do skrine. Vedel, že táto reflexia, čo ako naivná a neohrabaná, ho privedie na cestu, s ktorou vlastne nikdy nerátal a ktorej sa obával. Vedel, že po nej pôjde.

Problém nie je taký jednoduchý. V období tesne pred 2. sv. vojnou a potom počas Slovenskej republiky vyrástla vlastne prvá slovenská inteligencia. Samozrejme že sa angažovala počas obdobia Slovenskej republiky. Ale to vôbec neznamená, že bola "reakčná" a profašistická.

Po skončení vojny bola táto - ľadva zrelá - inteligencia rozprašená. Vo väčšine musela emigrovať a dlhé roky hľadať v zahraničí základný spôsob existencie. Práca Imricha Krážiaka o slovenských literátoch a publicistoch v zahraničí dokazuje, že je to skupina početná.

Tí, čo zostali, boli definitívne rozdrvení po februári 1943. Boli to politici, knazi a vzdelanci, ktorí putovali na dlhé roky do väzenia. Ak niektorí zostali na slobode a vo funkciách, bolo to často "draho" vykúpené.

Vie sa, že básnik Vojtech M. bol na začiatku 50-tych rokov krátko väznený. Keď sa vrátil z väzenia, zakrátko vznikla jeho básnická zbierka Spievajúce srdce.

Akademik Vojtech F., ktorý vyrástol u jezuitov, bol tiež v tomto čase krátko väznený. Po prepustení začal publikovať články o marxistickom svetonázore.

Rez som položil Dominikovi Tatarkovi otázku: "Dominik, keď ste po skončení vojny napísali

Farskú republiku, prečo ste v období 50-tých rokov nenapísali podobnú knihu, napríklad Gottwaldovu republiku?" Dominik sa na chvíľu zamyslel a potom povedal: "Boli sme zbabelí a zastrášení".

Nikomu nemožno vyčítať strach a v 50-tých rokoch hral strach v našej spoločnosti dominantnú rolu.

V tom čase žil na fare vo Važci poloslepý kňaz a básnik Janko Silan, ktorého poézia, hoci doteraz nepublikovaná, zostane nepokrytým obrazom svojej doby.

Pre kultúru sa v 60-tých rokoch čiastočne uvoľnila putá. Atmosféra v tejto oblasti začala byť veľmi zaujímavá a otvorená. Na druhej strane, pre kňazov a veriacich sa v podstate mnoho nezmenilo. Keď sa raz stretol biskup Korec s Dominikom Tatarikom, povedal mu: "Čítal som vo väzení, v Kultúrnom živote na pokračovanie, vášho Démona súhlasu." Teda pokým literáti, výtvarníci a podobní mohli už voľnejšie vyslovovať svoje myšlienky, katolícki a evanjelickí biskupi a kňazi boli ešte vo väzení. A niektorí boli v ňom až do mája 1968. Ale vývoj, ktorý sa dal do pohybu, bol veľmi sľubný a otváral stále viac priestoru aj pre Cirkev a pre veriacich mysliteľov. Rok 1968 priniesol pre Slovensko duchovnú šancu, táto však bola znovu zmarená.

Najkomplikovanejšie, ale pre slovenské pomery do určitej miery najcharakteristickejšie pôsobí obdobie po roku 1968. Či hrozila možnosť uväznenia ťažko povedať, ale v každom prípade bola tu možnosť nezúčastňovať sa na tzv. normalizačnom procese na Slovensku. Časť ľudí odišla do ústrania, ale väčšina slovenskej inteligencie sa prispôbila daným pomerom a takto stratila svoju duchovnú nezávislosť. Vidím pre to tri dôvody. V prvom rade ľudia už nemali chuť nechať sa prenasledovať; potom, je to typická slovenská zataženosť - niečo znamená, mať isté postavenie a moc; a nakoniec, akýsi zovšeobecňujúci dôvod vidím v nezakútenosti slovenskej inteligencie - chyba jej dostatočná tradícia a vzory. V tomto období však predsa vyrástli ľudia, ktorí za každú cenu bránili slobodu reflexie a prejavu. Z katolíckych mysliteľov spomeniem biskupa Korca, Mons. Viktora Trstenského, prof. Hanusa, Pavla Čarnogorského, z iných prof. Kusého, Milena Šimečku, Jozefa Jablonického, Dominika Tatariku, Hanu Ponickú.

Problém slovensko - český

Vzťah Slovákov k Čechom charakterizuje naštrbená dôvera. V roku 1918 vstupovali Slováci do republiky síce opatrne, ale predsa s nádejami. Možno povedať, že utvorenie republiky zachránilo Slovensko od asimilácie s Maďarmi. Takisto, bez českej pomoci by ťažko rástla prvá slovenská inteligencia.

Ale od prvej chvíle vzniku republiky sa zo strany českej vládnucej garnitúry objavovali protislovenské kroky. Medzinárodnoprávny základ vzniku Československa predstavujú medzinárodné mierové zmluvy po I. svetovej vojne - Versailleská /čís. 217/1919 Sb.z a n./, Saint-Germanská /čís. 508/1921 Sb.z a n./ a Trianonská /čís. 102/1922 Sb.z a n./. Všetky udávajú ako autentické znenie iba francúzske, prípadne francúzske a anglické. V autentickom znení sa používa ako názov Československa la Tchéco-Slovaquie, resp. Czecho-Slovakia. V českom preklade sa už píše Československo bez pomlčky.

Vtedy sa objavil aj pojem československého národa a československého jazyka, čo vyvolalo medzi väčšinou Slovákov rozhorčenie.

Celé autonomistické úsilie Praha úplne ignorovala. Praha súhlasila s autonómiou Slovenska v r. 1938 nie z vlastnej vôle, ale z politickej nutnosti.

8. marca 1939 Praha po dohovore s Nemcami vojensky obsadila Slovensko. Češi nám dodnes zazlievanú odtrhnutie sa od republiky 14. marca 1939, ale Slovensko jednak nemalo v tej chvíli politicky už inú možnosť, ale tiež - a to treba po-

vedať - po skúsenostiach z poledných dvadsiatich rokov väčšina Slovákov v tej chvíli už nebola k Čechám vôbec citovo viazaná.

Po skončení 2. sv. vojny začala vlna nenávisťi a pomsty zo strany Benešovej vlády voči Slovákom. Ako som už povedal prv, zo Slovenska musela emigrovať podstatná časť slovenskej inteligencie. Exiloví matičiari spomínajú, čo všetko museli robiť, aby sa dostali do Kanady a Spojených štátov, pretože pražská vláda žiadala od Talianska ich vydanie.

Proces s prezidentom dr. Tisom bol akýmsi závršením tejto pomsty Beneša voči Slovákom. Malo to byť definitívne poníženie myšlienky slovenskej štátnosti a slovenského katolicizmu. Pri poprave v Justičnom paláci v Bratislave Tiso stál už na popraviske a bol práve čítaný rozsudok, keď sa na nádvorie dostavil vysoký vojenský dôstojník, ktorý sa predstavil ako plukovník Janda a oznámil, že z poverenia prezidenta Beneša je povinný zúčastniť sa popravy. Beneš neveril Slovákom, myslel si zrejme, že Slováci dr. Tisou v poslednej chvíli unesú.

V druhej polovici 50-tých rokov oznámil vtedajší minister vnútra Barák na tlačovej konferencii, že boli odhalené nové skutočnosti v súvislosti so zločinmi počas 2. sv. vojny. Potom začali procesy proti bývalým gardistom na Slovensku, ale tiež proti dr. Emilovi Vidrovi a ďalším bývalým funkcionárom sociálno-demokratickej strany na Slovensku, proces proti dr. Imrichovi Karvašovi a spol., z Viedne bol do Československa unesený slovensky orientovaný spolupracovník CIC Jozef Vican. Bol proces s futbalistami SK Bratislava - toto mužstvo bolo akýmsi symbolom slovenského futbalu - boli v ňom hráči ako Tegelhof, Benedikovič, Steiner, Beňa, ktorí boli potom uväznení v jachymovských baniach. Tieto procesy boli asymetrické, nemali svoju obdobu v Čechách. Toto dianie vyvrcholilo v r. 1960 v novej ústave odstránením slovenského znaku a obnovením Zboru povereníkov a vyústilo nakoniec do otvoreného konfliktu medzi slovenskými a českými komunistami na prelome rokov 1967/68.

Nedôvera teda dosť charakterizuje vzťah Slovákov k Čechom. Ale sú tu aj iné voči. V rozhodujúcich dejinných chvíľach nejako pociťujeme, že sme iní. Udalosti, ktoré vzrušujú Čechov, nechávajú Slovákov chladnými a opačne. Češi často postupujú v týchto momentoch radikálne. Slovákov tisíc rokov vychovávala Cirkev a Cirkev je naučená kráčať pomaly.

Vzťah Slovákov a Čechov bude v budúcnosti asi viac partnerský. O to viac budeme vedieť oddivovať českú kultúru a vzdelanosť. O to silnejšie budú naše priateľstvá a spoločné podujatia.

Problém nedávnej histórie

Na Slovensku vôbec nepoznáme naše dejiny v tomto storočí. Osobitne sa tu vyníma obdobie Slovenskej republiky.

Dozrieva čas, aby sme sa vedeli s týmto obdobím vysporiadať. V prvom rade je názov tzv. Slovenský štát nezmyselný. Slovenská republika bola uznaná 27 štátmi, bola riadne ústavne vyhlásená, preto nebolo na nej nič takzvané.

Zostane navždy akousi tragickou osudovosťou, že táto republika, pre Slovákov prvá po tisícich rokoch, vznikla vďaka a v danej chvíli na nátlak Hitlera. V situácii, v ktorej sa Slovensko v roku 1939 ocitlo, nebolo výberu. Hrozba zo strany Maďarov nebola fiktívna. Už v novembri 1938 pripadlo južné Slovensko podľa tzv. Viedenskej arbitráže Maďarsku. 14. marca 1939 obsadili maďarské vojská Podkarpatskú Rus.

V situácii, keď európske veľmoci ustupovali Hitlerovi a snažili sa s ním dohodnúť, žiadať od Slovenska, ktoré malo vtedy 2,45 milióna obyvateľov a nemalo prakticky žiadnu armádu, akési výlučné stanovisko voči Hitlerovi, je nainé.

Republika bola vtedy de facto rozbitá. Bola

len otázka, či sa to stane maďarskou a poľskou okupáciou Slovenska alebo vyhlásením samostatného Slovenského štátu.

Druhou tragickou stránkou obdobia Slovenskej republiky je likvidácia slovenského židovstva. Deportácie židov zo Slovenska boli zločinom. Židia nechceli odísť a teda ich vyvážali ako občania poslednej triedy: s batôžkom, v dobytých vagónoch, ženy, deti, starci i muži. Tzv. židovský kódex, židovské zákony a deportácie židov boli však záležitosťou nemeckého nátlaku a pronemeckej frakcie, ktorá najmä po Salzburgu 1940 dostala vo vláde silnú pozíciu a zo strany Nemcov bola samozrejme tiež silne podporovaná. /Nesmieme zabudnúť, že na nátlak Nemcov boli židia vyvážaní zo všetkých Nemcami okupovaných krajín v Európe./

Že istá frakcia môže v jednej chvíli ovládnuť krajinu dosvedčuje tiež príklad z päťdesiatych rokov v Československu, keď Štátna bezpečnosť podporovaná Sovietmi mala v štáte takú moc, že samotní stranícki a vládni predstavitelia si neboli istí svojím životom a existenciou.

Pre Slovensko je zvlášť citlivá otázka zodpovednosti prezidenta dr.Tisu, katolíckeho kňaza, v záležitosti židovských deportácií. Arcibiskup Kmečko ako svedok pred Národným súdom s Tisom svedčil /Katolícke noviny z roku 1947 priniesli jeho svedeckú výpoveď v plnom znení/, že ho /dr.Kmečko/ navštívili židovskí rabíni s prosbou, aby intervenoval u prezidenta, žeby sa nevzdal svojej funkcie, lebo potom by riešenie židovskej otázky na Slovensku dostalo už živelný a definitívny charakter. /Podobne svedčí aj Pavol Čarnogurský, že ho navštívili komunisti Ladislav Novomeský s rovnakou prosbou, aby sa Tiso nevzdal funkcie prezidenta, lebo by to pre komunistov na Slovensku znamenalo tragédiu./

Ako protipríklad sa udáva Tisov prejav /jediný tohto druhu/ v Holíči, kde sa plne zasadil za deportácie a nazval ich dokonca kresťanským činom.

Dovolím si tvrdiť, že v čase vojny, v čase extrémnych tlakov, nemožno brať politika za slová, ale za činy. Je treba podrobne skúmať dôvody tých židovských a komunistických intervencií.

Vo svetle týchto dvoch skutočností: vo svetle spojenectva s Nemeckom a vo svetle židovských deportácií je ťažko vyťahovať akékoľvek kladné stránky Slovenskej republiky. Nemožno však zabudnúť, že počas Slovenskej republiky nastalo silnejšie sebauvedomenie slovenskej spoločnosti a národa. Slováci dokázali, že sú schopní samostatne riadiť svoj štát, že sú schopní budovať svoju vlastnú kultúru. V tom čase nastalo osamostatnenie všetkých hospodárskych, kultúrnych a cirkevných inštitúcií, čo malo obrovský význam pre rast nových, zodpovedných osobností. Na Slovensku nebol za tento čas vykonaný ani jeden rozsudok smrti. Skúsme si predstaviť, že by dnes niekto vytiahol z väzenia napríklad Václava Havla, ako te za Slovenského štátu urobil prokurátor Vagač s komunistami Širokým a Ďurišom, alebo ako to urobil Pavol Čarnogurský s Gustávom Husákom.

Syndrom Slovenskej republiky nemožno v sebe nosiť donekonečna. Treba sa k nemu raz tvárou v tvár postaviť. Takisto sa treba postaviť k histórii celého posledného storočia, ba k slovenskej histórii vôbec.

Problém katolíci a evanjelici

Slovenský katolicizmus je jav, ktorý nemožno nebrať do úvahy. V celom 20.storočí hral v národnom a politickom živote dominantnú úlohu. Za prvej republiky to boli v najnejšom miere katolícki vodcovia a kňazi, ktorí sa naplno a nakoniec úspešne angažovali za národné a politické práva Slovákov. Za Slovenskej republiky sa vytýka katolicizmu, že bol politický a teda klérofašiatcky. Slovenská republika nemohla existovať bez plného zaangažovania sa katolíckej Cirkvi. Jednak preto, že katolíci tvoria v národe vyše 70% obyvateľstva a jednak preto, že Slovensko nemalo v

tom čase dostatok svojej svetskej inteligencie a ak sa malo v tomto neľahkom období udržať, muselo využiť vybudovanú štruktúru a autoritu katolíckej Cirkvi. Problému kolaborácie Cirkvi s fašizmom sa zväčša dotkol biskup Korec v liste čs.televízii zo dňa 7.apríla 1989.

Po skončení 2.sv.vojny a najmä po februári 1948 to bola katolícka Cirkev, ktorá utrpela najväčšie údery. Nemá význam tu všetko vymenovávať, dnes sú to veci už všeobecne známe.

Nakoniec treba konštatovať, že za posledných 40 rokov katolícka Cirkev je jediná inštitúcia, ktorá si udržala akúsi nezávislosť na štáte a napriek všetkým problémom vykazuje stále obdivuhodnú vitalitu.

Popri katolíkoch stoja na Slovensku tradične slovenskí evanjelici. Ich zásluhy na poli národnom a kultúrno-politickom sú v tomto, ale najmä v minulom storočí jasné. Tradícia a atmosféra starých evanjelických rodín bola v neopakovateľná a v národnom živote ničím nenahraditeľná.

Osobne vidím vzťah evanjelikov voči katolíkom na Slovensku ako vzťah ohrozenej menšiny voči väčšine, ktorá by ich mohla pohltiť, resp.ovládať. Ako som mal možnosť vypočuť si názory evanjelikov na ich súčasnosť a budúcnosť na Slovensku, táto starosť či obava ich obchádza. Preto i v nezávislých kruhoch sa "úspechom" katolíkov pripisuje len opatrne akási závažnosť.

Katolíci si musia spytovať svedomie, či k takejto prirodzenej tendencii väčšinového spoločenstva v krajine neinklinujú. Katolíci sa musia jasne vysloviť za dodržiavanie všeobecných demokratických pravidiel v spoločnosti. Samozrejme mám tiež na mysli, že katolíci budú môcť žiť slobodne svoj život v Cirkvi i v národnom spoločenstve.

Ďalším znakom dnešných čias je snaha o sebauvedomenie národných, náboženských i politických spoločenstiev. Pociť rozpoltenosti, o ktorom som na začiatku hovoril a ktorý tu na Slovensku tak hlboko pociťujeme, je tiež takým volaním po sebauvedomení, z ktorého bude možné ďalej vykročiť. Ak sa chceme zaradiť medzi duchovne vyspelé národy, nemôžeme sa dnes vyhnúť takémuto premýšľaniu o sebe i o druhých. V takom zmysle sa článok chcel dotknúť niektorých problémov na Slovensku. Nech je cnápaný ako príspevok k diskusií.

Imrich Kružliak* : SLOVENSKÁ LITERÁRNA TVORBA
NA ZÁPADO /II/

Zo ženských autoriek vniesla osvieženie do slovenskej exilovej literárnej tvorby najmä Agnesa Gundová - Jergová. Do exilu prišla v 1968. Napísala novelu Chlap zo žltého domu /1972/, divadelnú hru pre deti Hajuika /1973/ a rozprávkou Žoly bol jej ohnivý pes /1973/. Roku 1979 vydala literárnu biografiu Koloman Sokol v zemi smädnych. Popritom uverejnila početné pozoruhodné interviews a pripravila knihu o Matke Tereze - Legenda z Kalkaty /1988/. Jej krátke prózy a rozhovory zostávajú roztratené po časopisoch.

Z mladších básnikov upozornil na seba meno Jozef Milý svojou čistou modernou lyrikou, ktorá prezrádza nevšedný talent. Roku 1970 vyšla jeho zbierka lyrických veršov Privlákavanie soli a v 1973 výber z ľúbostnej lyriky Päť minút po premiére. Básnik svojimi prvými

* Imrich Kružliak /1914/ je slovenský spisovateľ, esejista a prekladateľ žijúci v exile.

zbierkami vyvolali milé prekvopenie, prezradzil, že kráča v stopách Milana Rúfusa. Zdalo sa, že poezia mu ukáže nové obzory aj "keby ho dlávil kamen cudzoty", ale básnik sa odmičal a len ojedinele sa ozve novým veršom.

Podobný talent prezradza aj Janko Mly - nár, ešte mladší druh Miluškého, ktorý roku 1979 vydal zbierku Zažal som sviecu a roku 1980 knihu veršov odkaz. Mlynárove verše sú ozvenou jeho vzťahov k životu, národu, svetu. Je to poezia presnej básnickej štruktúry, ktorá prezradza školenosť nielen na slovenských vzoroch. Mlynár je plodný básnik, ktorý sľubuje nové obohatenie slovenskej poézie v zahraničí. Žije v Chorvátsku.

Z celého radu ďalších básnikov a prozaikov treba spomenúť mená ako František K o š t á k /1927/ so zbierkou nacionálno-náboženskej poézie Daleká je cesta duše k duši /1950/ a intímnu lyriku Tri osudy /1971/, potom Jozef V a r í n s k y /1914/ so zbierkou Krvavé rorá - ty /1961/, Maruša J u s k o v á /1916/ s množ - stvom básní publikovaných v Moste, Literárnom almanachu Slovák v Amerike a v rôznych časopi - soch, Jozef D r a g o š A l ž b e t i n - ň a n /1909/, autor nábožensko-nacionálnej poézie, Jozef Z v o n á r - T i e n /1919/, au - tor drámy o slovenskom povstaní 1848-49 Onne /1956/ a zbierky vlasteneckej poézie Zakliata zem /1975/, Miroslava T a t r a n s k á so zbierkou, vyjadrujúcou túžbu po slobode a ľud - skosti Dotyk a rany /1987/, N o r i n , vlast - ným menom Juraj Hronský s knihou humoresiek Tri stoličky /1948/, Jozef V á g o v i č /1911/ so štúdiami o slovensko-lužickosrbských vzťahoch a početnými básňami v rôznych časopisoch, Lite - rárnom almanachu Slovák v Amerike a v Moste, Dušan Š i m k o s knihou prózy Maratón Jua - na Zabalu /1984/, Blažena K o s t o l n á so zbierkou lyrických veršov Biele záchvevy /1983/, Ilja Č i č v á k s románom Vychovávanie slnka /1985/, Zlatica M i l u š k á s rozprávkami pre deti Zvončeky /1972/ a zbierkou lyrických próz Zalmý /1973/, Tibor U š k e r t /1925/ so zbierkou lyrických veršov Bojujem a hľadám /1983/, Bystrík M. B r á z d a s krátkymi pró - zami Začiatok cesty /1974/ a Na špirále života /1977/, Draga D i v i n s k á s knihou noviel Ľubica /1966/, Jozef M i k u š /1909/ s kni - hou krátkych próz V kráľoch dediny /1968/, Ma - rián L a f č í k /1923/ s divadelnými hrami Na konci cesty /1951/ a Hviezdy zhasli /1953/, Jozef P a u č o /1914/ so zbierkou drobných próz Neporaziteľní /1961/, autobiografickým ro - mánom Na úteku /1965/ a memoárovými črtami Tak sme sa poznali /1966/, Ondrej D e b n á r k i / 1 9 1 9 / s knihami veršov Zjavným hlasom /1952/ a Ozveny zámoria /1955/, Michal G e r - d e l á n /1914/ s románom Kráľ otrokov /1962/, Vladimír M a c h a j d í k so zbierkou lyric - kej poézie Navšteva /1987/, Cyril O n d r u š /1919/ so zbierkou básní Pohreba /1954/ a histo - rickou drámou Ľastislav /1954/ a ďalší ako Jo - z e f V e t v a , Jozef Š p e t k o , Feró Z o b o r , Stanó D u s í k , Viliam K o n a , Dominik V a l k o a iní, ktorých drobné pró - zy a básne zostávajú roztratené na stránkach čas - opisov a almanachov. Pre literárneho historika exilovej slovenskej tvorby bude raz zaujima - vou pokladnicou nielen časopis pre slovenskú slobodnú kultúru Most, ale aj Literárny alma - nach Slovák v Amerike a tiež slovenské kalen - däre a ročenky.

Po tomto pohľade na literárnu tvorbu sloven - ských exulantov po druhej svetovej vojne treba pripomenúť, že v zahraničí vytvorili početné diela aj autori ako Miloš K. M l y n á r o v i č /1897-1971/, ktorý nepatrí do kruhu exilových spisovateľov, ale jeho dielo patrí do dejín slovenskej zahraničnej literatúry. Bol známy básnickými knihami s náboženskými, ale aj národ - nými a sociálnymi motívmi ako Slávia /1919/, Veľký Boh malých /1934/, Boha hľadám /1948/, Testament Práča srdca /1943/, Ľudu za ľud /1956/, Básnický zápisník Dejiny srdca /1964/ a marián -

ské básne Mária, dielo diel Boha Stvoriteľa /1958/. Posmrtné vydal Karol Strmeň výber z je - ho poézie v knihe Zlatá koruna /1973/.

Popri poézii napísal Mlynarovič aj viaceré prózy. Už roku 1926 vydal Novely z americko - slo - venského života, potom knihu reportáží Co tak bolí /1926/, Vianočný telefón /1944/ a romány zo sociálneho prostredia americko-slovenského života Vtáčence vo víchrici /1949/ a Rozeta /1960/ a knihu noviel Borba s osudom /1952/. Jeho zbierka noviel V tóni mrakodrapov /1949/ vyšla aj na Slovensku. Ako obľúbený kazateľ vy - dal aj Kázne /1963/.

Literárnu hodnotu majú aj životné spomien - ky a pamäti Slovákov ako Juraj S l i v i k /1890-1969/ Moja pamäť - živá kniha /1955/, Jozef K a p a l a /1901-1982/ Spod Rohnčov po Vatikán /1972/, Jozef M i k u š /1909/ Pamäti slovenského diplomata /1978/, Andrej V. P í r /1909/ Nad nami hory pod nami bane /1972, 2.vydanie/, Eugen L o b l /1907-1987/ Trýzeň svedomia /1978/ a iné.

Zvláštne miesto patrí autorom, ktorí sú sloven - ského pôvodu, ale svoje diela vydávajú aj v cudzích jazykoch. Týka sa to i autorov, ktorí boli do roku 1963 na Slovensku známi a oceňo - vaní, ale v nových dejinách slovenskej literatú - ry /1934/ sa ich meno už vôbec neuvádza. Taký je Ladislav M ě n a č k o /1919/, ktorý v zara - ničí po roku 1968 publikoval celý rad kníh v nemčine, ako Útočníci, O vine a nevine slabých /1968/, Siedma noc. Opis prvých siedmych dní sovietskej invázie do ČSSR /1968/, Pomsta. O niekdajších priateľoch, z ktorých sa stali ne - priatelia na smrť /1974/, Jeden prežije /1973/, Dražžanská noc /1969/, Príhoda /1970/, Maják /1972/. Mňačko vydal v zahraničí v slovenčine len knihu Súdrun Münchenhausen /1972/.

Zo známych amerických spisovateľov sloven - ský pôvod mali Thomas B e l l /1903-1961/, pôvodom Belejčák, ktorého rodičia prišli zo Šariša a Sonya J a s o n , známa americká fe - ministka. Bell je autorom viacerých románov a krátkych próz. Jeho román There comes a ti - me vydali aj na Slovensku pod názvom Príde čas /1971/. Na Slovensku vydali aj jeho román Out of this furnace pod titulom Eva svety /1949/. Z ďalších Bellových románov sú známe From this day forward /od dnes napred, 1946/, Till I Co - me Back to You /kým sa vrátim, 1943/ a In the Midst of Life /a journal or partial autobio - graphy/ - Uprostred života /denník alebo čas - točne vlastný životopis - 1961/.

Sonya J a s o n sa hodne venovala etnic - kým problémom amerických žien, pričom si vši - mala aj slovenské ženy. Poznala aj Thomasa Bel - lu, ktorému venovala aj spomienku Good time of love: The life of Thomas and Marie Bell /Štá - ný v láske: Život Tomáša a Marie Bellových, 1975/. Z jej literárnych prác treba spomenúť menovite novelu Tell me, Doctor /Povedzte mi, pán doktor, 1963/ a román o etnickej žene a vojne Concomitant soldier /Pomocný vojak, 1973/.

Niektoré svoje knihy vydáva dvojjazyčne, slovensky a anglicky aj Jozef Š v e c /1923/, jezuitský misionár, ktorý dlhé roky strávil v Afrike. Jeho slovenské Zápisky z Afriky /1971/ vyšli potom aj v krásnej anglickej knihe Afri - ca, My Love /Afrika, láska moja, 1974/. Afrike venoval aj svoju ďalšiu spomienkovú knihu Zam - bezi /1935/, Švec je príkladom slovenského mi - sionára, ktorý africkému kontinentu venoval nielen svoj um, ale aj svoje srdce.

Podobne v inej reči, v nemčine predstavila sa vo Švajčiarsku svojimi autobiografickými spomienkami Slowakische Fragmente /1934/ aj Irena B r e ž n á . A získala si tým aj vyzna - menanie, aj dobrú kritiku.

Na záver musím aspoň nominatívne spomenúť aj významnejších slovenských prekladateľov li - terárnych diel do slovenčiny alebo zo sloven - činy do iných jazykov. Sú to najmä Ivan J. Kramoriš /do angličtiny/, Ivan Kramoriš /z an -

gličtiny/, Andrej V. Pier /do angličtiny/, Peter Prídavok /z latinčiny, francúzštiny, nemčiny/, Ján Porubský /z nemčiny/, Renée Mikuš /do francúzštiny/, Emil Štefan /z ruštiny/, Teodora Rjachinová /z nemčiny a maďarčiny/, Stefan Senčík /do holandštiny a angličtiny/, Martina Tyborová /do angličtiny/, Andrej Činčura /do angličtiny/, Felix Litva /do taliančiny/, Milan Š. Ďurica /do taliančiny/, Eugen Urban /do taliančiny/, Jozef M. Rydlo /do francúzštiny/, Jozef Vágovič /z lužickej srbčiny/, Jaroslav Vajda /do angličtiny/, Ignác Zelenka /do taliančiny/, Ernest Žatko /do španielčiny/, Jozef Zvonár-Tieň /z nemčiny/, Ján Zornan /do angličtiny/, Norma Rudinsky /do angličtiny/, Irena Brežná /do nemčiny/, Dušan Šimko /do nemčiny/, Štefan Zima /z nemčiny a angličtiny/, Stanislav E. Jančík /z španielčiny/, Stano Dušák /z taliančiny/, Jozef Suchý /z ruštiny/, Elena Zúbeková-Bertoncini /z swahilčiny/, František Zeman /z hebrejčiny a do francúzštiny/, Ladislav Jerga jr. /do angličtiny/, Krištof Greiner /do nemčiny/, František Chajma /do španielčiny/, Alojz Berec /z angličtiny/, Peter Petro /do angličtiny/, Karol Rajnoch /do nemčiny/, Gorazd Zvonický /z taliančiny/, Karol Strmeň /z taliančiny, francúzštiny, španielčiny, nemčiny, angličtiny, maďarčiny, poľštiny/, Andrej Žarnov /z poľštiny, taliančiny, angličtiny/ a iní.

Literárno-historická a literárno-kritická tvorba

Popri pôvodnej a prekladovej literárnej tvorbe vznikli v slovenskom zahraničí aj viaceré pozoruhodné literárno-historické a literárno-kritické diela, ktoré hodno zhrnúť a zaznamenať. Na prvom mieste sú to dva zväzky Slovenskej bibliografie v zahraničí 1945-1965 a 1966-1975, ktoré pripravil Michal L a c k o /1920-1982/ a ktoré vyšli v Slovak Studies Vol.VII, Cleveland-Rím 1967 a v Slovak Studies Vol. XVII, Cleveland-Rím 1977. Lacko pripravil 21 zväzkov Sloval Studies, čím spravil slovenskej kultúrnej veci nesmiernu službu.

Už v prvých rokoch exilu vyšiel zborník Nádej víťazná, Scranton, Pa.1947, ktorý zredigoval M. Sprinc. Obzohoval príspevky autorov, ktorí sa politicky priklonili ku Karolovi Sidorovi. Bruhým takým zborníkom bola kniha Vo vyhnanstve, Scranton, Pa.1947, ktorý zredigoval I. Zelenka. Tu boli zas zastúpení autori, ktorí sa hlásili politicky k Ferdinandovi Ďurčanskému. Na početných literárno-historických príspevkoch sa tendencia politickej orientácie autorov prejavuje aj v neskorších rokoch, čo neraz bolo na škodu objektívneho hodnotenia. Cenným zborníkom literárnych prác bol Literárny almanach Slováka v Amerike, ktorý vychádzal od roku 1953 do roku 1975 v redakcii Jána Okála, Filipa Hrobáka a Jozefa Pauču. Zanikol v 1975 smrťou posledného redaktora. V angličtine doteraz vychádza ročenka Furdek, ktorú vydáva Prvá katolícka slovenská jednota v USA a ktorá prináša aj cenné informatívne literárno-historické príspevky. Od roku 1954 vychádza štvrtročník pre slovenskú kultúru v zahraničí Most, ktorý je orgánom Spolku slovenských spisovateľov a umelcov, ktorý prináša seriózne literárno-historické a literárno-kritické štúdie. Na sté výročie založenia Matice slovenskej /1963/ vydal Stanislav Mečiar Letopis Matice slovenskej s príspevkami aj o Jozefovi Cígrovi Hronskom /S.Mečiar/ a o Martinovi Kukučínovi /J.C.Hronský/.

Literárno-historické a literárno-kritické štúdie slovenských autorov v zahraničí majú v mnohých prípadoch, menovite cudzojazyčné, za úlohu informovať zahraničný svet o slovenskom kultúrnom živote a vývoji. Ivan K R A M O - R I Š napísal už v 1950 štúdiu Slovakia and Slovak Literature /Slovensko a slovenská literatúra/ pre The Catholic Encyclopedia /Vol. XVIII/, New York 1950. Jozef M. K i r s c h - b o r u m napísal celý rad takýchto štúdií. Uvádzame z nich najmä tie významnejšie, ako Slovak literature under Soviet Impact /Slovenská lite-

ratúra pod sovietskym tlakom/ in The Slavic and East-European Studies I, Montreal 1956; A note on two Slovak Translators of Mickiewicz /Poznámka o dvoch slovenských prekladateľoch Mickiewicza/ in Adam Mickiewicz in World Literature /ed. W. Lednicki/, Berkeley 1956; Ľudovít Štúr and his place in the Slavic World /Ľudovít Štúr a jeho miesto v slovanskom svete/, in Slovakia VIII, No.1, 1958; Le centenaire d'un grand Slaviste: Šafárik /Storočnica veľkého slavistu: Šafárik/ in Études Slaves et est-européennes, V, Montreal 1960; Canadian translator of Slovak poetry: Professor Watson Kirconnell in Slovakia, XIV, 1964; Misconceptions of American Slavists about Slovak Literature and Language /Nesprávne názhady amerických slavistov na slovenskú literatúru a jazyk/ in Slovakia XI, 1961; Pavel Jozef Šafárik and his contribution to Slavic Studies /Pavel Jozef Šafárik a jeho prínos k slovenským štúdiám/ in Slavistica No.43, Winnipeg-Cleveland 1962; Bicentennial of Anton Bernolák /Dvesto rokov od narodenia Antona Bernoláka/ in Furdek Annual II, 1963; Anton Bernolák - the first Codifier of the Slovak Language /1762 - 1813/ in Slavistica, No.52, Winnipeg-Cleveland 1964; Slovak literary History in Marxist and Western Interpretations, in Canadian Slavonic Papers VI, Toronto 1964; Profil und Werk Ľudovít Šturs /1815-1856/ in Slovakia III, 1956; La littérature de la période Cyrillo-Méthodienne et la Slovaquie, in Slovak Studies III, 1963; Pan-Slavism in Slovak Literature. Ján Kollár, Poet of Pan-Slavism, in Slavistica No.56, Winnipeg 1966; Holly J., Aronský J.c., Hviezdoslav P.O., Kollár J., Kukučín M., Šládkovič A., Štúr L., Wajanský S.H., Slovak Literature, in New Catholic Encyclopedia, Washington 1966-1967.

Kürschbaum v tomto smere napísal aj celý rad slovenských štúdií, z ktorých hodno uviesť aspoň niektoré. Literatúra cyrilometodejského obdobia a názky Slovákov na toto kultúrne dedičstvo /Literárny almanach, 1963/; Ľudovít Štúr po sto rokoch /Most, 1956/; Storočnica Pavla Jozefa Šafárika /Literárny almanach, 1961/; Anton Bernolák po 150 rokoch /Most, 1962/; Na kraj literárno-vedeckej činnosti slovenského exilu /Literárny almanach, 1965/.

Veľkú pozornosť slovenskej literárnej tvorbe venoval aj František V n u k , ktorý sa s mnohými vecami vyporiadal prísny kritický posudkom. Z jeho štúdií treba spomenúť menovite Sedemdesát neúrodných rokov /Náčrt dejín slovenskej literatúry v rokoch 1945-62/, Middletown, Pa. 1965; Literatúra pod komunizmom /Literárny almanach Slováka v Amerike, 1961/; Literatúra zviazaná s obviadaním /Most, 1961/; Slovak Literature in Exile /Arena, 1963/; Slovenské múzy v anglickom rúchu /Most, 1964/; DAV a slovenskí komunistickí intelektuáli /Slovak v Amerike, 1964/; Nad Dejinyami slovenskej literatúry /Literárny almanach, 1962/; Kalinčiakov preklad fínskej rúny /Most, 1962/; The Handmaid of ideology: Slovak literature since 1945 /Slúžka ideologie: Slovenská literatúra od 1945/ in Slovakia XV, 1965; Slovak Literature in exile /Arena, 1963/; Dáje k rehabilitácii literátov-emigrantov? /Slovak v Amerike, 1964/; Päťdesiatnik Mikuláš Sprinc /Slovak v Amerike, 25.11.1964/; K päťdesiatke Dr. Ľaricha Kružliaka /Slovak v Amerike, 2.12. 1964/; Slovak Language and Literature /Annual Furdek, 1972/; Sedem úrodných rokov slovenskej literatúry /1933-1945/ in Literárny almanach, 1966; Slovak Exile Literature /in Czechoslovakia Past and Present, Vol.1/, The Hague, 1968; Predstavitelia slovenskej kultúrnej tvorby v zahraničí /Literárny almanach, 1967/; A Poet in Exile: Mgr. Miloš K. Mlynarovič celebrates his 50th Birthday on October 1967 /Slovakia XVII, 1967/.

Do exilu prišli po druhej svetovej vojne aj dvaja známi literárni vedci Stanislav Mečiar a Ján B. Bor. Napriek existenčným ťažkostiam aj oni venovali pozornosť slovenským literárnym otázkam. Stanislav M e č i a r napísal celý rad literárnych štúdií. Treba uviesť menovite Cyrilometodejská téma u Hollého a Hviezdoslava /Most

1963/; Jozef Skultéty živý. Na sté výročie narodenia /Literárny almanach, 1953/; Zástoj Martina Rúzusa /Literárny almanach, 1957/; Vajanský's Centennial /prel. A.Pir/, in Slovak Review I, 1946; Milo Urban. Osobnosť a dielo /Literárny almanach, 1954/; Ľudovít Stúr. Slovák a Európan /Literárny almanach, 1956/; Kukučín živý Zv.I: Literárne dielo "Mať volá", zv.II: Odkaz slovenskému národu. Buenos Aires /zv.I/ 1958, /zv.II/ 1960; Dilongovi na šesťdesiatku /Most, 1965/. Mečiar vydal aj novely J.C.Hronského "Pohár z brúseného skla", Buenos Aires 1964, s doslovom O diele Hronského /St.Mečiar/ a román J.C.Hronského Na krížnych cestách /Buenos Aires 1966/, s doslovom Úvod do diela /St.Mečiar./.

Ján E. B o r /vlastným menom Ernest Zátok/ vydal popri mnohých kratších štúdiách aj knižné publikácie: Rudolf Dilong, básnik stratenej slobody /Buenos Aires 1957/; Msgr. Miloš K. Mlynarovič: osobnosť, dielo a poslanstvo /Whiting, Ind.1957/; Osnovateľ slovenskej literatúry v Ríme. /Venované I. Zelenkovi/, /Buenos Aires 1964/; Poézia Eugena Vesnina /Buenos Aires 1965/; Výbor z poézie Eugena Vesnina /Buenos Aires 1965/; Koloman K. Geraldini. Básnik a jeho svet /Buenos Aires 1938/. Popri tom publikoval celý rad kratších štúdií ako Dejinný význam Martina Rúzusa /Literárny almanach 1963/; Bojovný nástup "Vatristov" /Literárny almanach 1961/; Postoj Ivana Krasku k Slovenskej republike /Literárny almanach 1959/; Milo Urban /Literárny almanach 1960/; Drobné verše Andreja Sládkoviča /Literárny almanach 1972/; Eugen Vesnin. Un poeta eslovaco en tierras mediterraneas. Ensayo de critica, Buenos Aires 1973; Zdravica Stanislavovi Mečiarovi /1910-1970/, /Literárny almanach 1970/; Za Stanislavom Mečiarom /23.XI.1971/; Zdravica Ing.Jozefovi Antošíkovi /Literárny almanach, 1973/; Prázdný jubilarovi Ľudovítovi Kandroví /Literárny almanach 1974/; Hory v poézii Eugena Vesnina, Buenos Aires 1966; Eugen Vesnin, básnik Stradomoria /doslov v zbierke E.Vesnina: Ja nie som potomok zlatokopov/, Buenos Aires 1968; Slovenská ľudostná poézia /v zbierke E. Vesnina Kytica nezabudok/, Buenos Aires 1971; Poézia mora /doslov v zbierke E.Vesnina: O more, o more/, Buenos Aires 1973; S Vesninom po Ríme /v zbierke E.Vesnina: Prehrnajúci svoj rímsky náčrtník/, Buenos Aires 1975. Popritom napísal J.E.Bor pod vlastným menom viaceré štúdie ako Tido J.Gašpar. Osobnosť a dielo /literárny almanach 1966/ a iné.

Známy literárny historik bol aj Ján M a š t a n č í k , ktorý svoje štúdie publikoval menovite v Literárnom almanachu a v kalendároch. Z jeho prác treba uviesť Dp. Ján Porubský, spisovateľ a novinár /Kalendár Jednota 1954/; P. Dr. Celestín Lepáček OFM a jeho zásluhy o slovenskú literárnu históriu /Literárny almanach 1957/; Jozef Kompánek, cirkevný spisovateľ /1836-1917/, /Literárny almanach 1966/.

Početné literárno-historické a literárno-kritické štúdie, ako aj ponádky do slovenských kultúrnych dejín napísal Imrich K r u ž l i a k . S jeho prácami sa možno stretnúť v slovenských almanachoch, ale aj v cudzojazyčných publikáciách. Treba z nich uviesť najmä Slovenská literatúra pod vládou komunistov /Most 1958/; Písomné a výtvarné prejavy cyrilometodského kultu u Slovákov /Most 1963/; Shakespeare a Slováci /Most 1964/; Ľudovít Stúr /Most 1965/; Spev medzi vlnami. K päťdesiatke básnika Mikuláša Šprinca /Most 1964/; Vajanský a dnešok /Most 1972/; Odišiel Grandseigneur /Za T.J.Gašparom/ /Most 1972/; Laudatio na básnika Valentína Beniaka /pri udeľovaní Národnej ceny Svetového kongresu Slovákov/ /Most 1973/; Za Leopoldom Laholom /Most 1963/; Kultúrne Slovensko /Most 1974/; Valentín Beniák, vrchol slovenskej modernej poézie /Most 1975/; Domov bol jeho vesmírom /Na 10. výročie smrti J.C.Hronského/, /Most 1970/; Krasnaya storočnica /Most 1976/; Dilongov vstup do poézie /Most 1981/; Urbanova slovenská sága /Most 1982/; Štvrtstoročie slovenskej kultúry

I-III /Most 1977,1978/; Zaloby slovenských spisovateľov /Most 1978/; Básnik národa /Na sedemdesiatku A.Zarnova/ /Most 1973/; Gli scrittori slovacchi e la loro produzione letteraria dopo la seconda guerra mondiale /Slovenskí spisovatelia a ich tvorba po druhej svetovej vojne/ in La Letteratura contemporanea nell'Europa dell'est /Venezia 1977/; The Cult of Saints Cyril and Methodius in Slovak writings and art /Kult sv. Cyrila a Metoda v slovenskej literatúre a umení/ Florence 1982; A Quarter Century of Slovak Culture /1945-1970/ in Slovakia in the 19th and 20th Centuries, ed. J.M.Kirschbaum/, Toronto 1973; Orientative Phenomena in modern Slovak literature /in Slovak Culture through the Centuries/ Toronto 1978; Nad životom a dielom Mikuláša Šprinca /Most 1937/.

Z literárno-historických prác Jána R e k e a treba zaznamenať predovšetkým jeho štúdiu The origin and development of the Slovak language /Slovakia 1962/; Slovak literature and national consciousness before Anton Bernolák /Slovakia 1964/; Predbernoľákovský preklad Písma sv. do slovenčiny /Kalendár Jednota 1965/; Staroslovenská arianska a sanskrtská kultúra /Literárny almanach 1971/; Selected chapters from the Slovak cultural history /Slovak Studies IX, 1969/; Pedagog Kazimír Husárik F.S.C. /Literárny almanach 1972/.

Pozorným a kritickým pozorovateľom slovenskej literárnej tvorby je Jozef M. R y d l o . Napísal cennú doktorskú dizertáciu "Svet na Trasovisku" nell'opera letteraria di Jozef Cíger Hronský. Con un epistolario inedito /strojopis/ Padova 1971; Svet na trasovisku vo "Svete na Trasovisku" /Most 1973/; Lo scrittore Jozef Cíger-Hronský e il suo "romanzo insurrezionale". /Il mondo slavo, Vol.V/ Padova 1973; The World on a Quagmire. The last work of Jozef Cíger Hronský /Slovak Studies XV/ 1975; Jozef Cíger Hronský - väzen /Literárny almanach 1974/; "Obširnejší životopis" J.C.Hronského. V celistvosti neznámy dokument /Most 1973/; J.C.Hronský - einer der Grössten der slowakischen Literatur /Slowakei XII/XIV, 1975-76/; Hviezdoslav - der nationale Dichter /Slowakei, XI-XII, 1973-74/; Svet uvoľnil kľamstvu. Esej o Alexandrovi Solženicynovi. Lausanne 1974; Jozef Cíger Hronský /1896-1960/. Osobná bibliografia. Città del Vaticano 1973; Pohľad na vydavateľskú aktivitu Slovákov vo Švajčiarskej konfederácii /Most 1978/.

Kultúrnu problematiku a literárnu tvorbu si pozorne všíma aj Štefan P o l a k o v i č . Zaznamenal aj osud sochy Martina Kukučina, ktorú nechali postaviť zahraniční Slováci. História tejto sochy zaznamenal v eseji Socha Martina Kukučina na ceste do Kanady /Slovák v Amerike, 11.7.1973/. Z ďalších jeho prác treba uviesť evolution of the Slovak national philosophy /in Slovakia in the 19th and 20th centuries, ed.J.M.Kirschbaum/, Toronto 1973; The Ethnical Philosophy of Ľudovít Stúr /Slovakia XXIII, 1973/; Nad Mináčovým Duchaním do pahrieb /Most 1976/; Zarnovova rapsódia o Slovenskej republike /Most 1984/.

Literárnym potrebám venoval vzácnu pozornosť aj Milan S. Ď u r i c a . Jeho zásluhou vyšiel Strmeňov preklad Danteho Pekla /1965/, ako aj básne Veka Noctes et dies /1966/; Jozef Ignác Bajza, Ján Bayer, Matej Běl, Vavrinec Benedicti z Nudožier, Peter Benický, Anton Bernolák, Izák Caban, Hugolín Gavlovič, František R. Jehlička, Peter Záboj Kellner-Hostinský, Ján Kollár, Ján Kvačala, Eliáš Ladiver, Ján Baltazar Magin, Pavel Jozef Safárik, Alexander Spez, Ľudovít Stúr. Slovenské heslá v Encyclopedia Filosofica, Firenze 1967-1969. Vol. I-VI; Slováci a Petrarca. Náčrt bilancie šiestich storočí a jedného jubilea /Most 1975/; Petrarch in Slovak Literature /Slovak Studies XV, 1975/; Petrarch u Slovákov. Úvodná štúdia k slovenskému výberu z "Veršov", ktoré pripravil a preložil Gorazd Zvonický. Padova 1974; Ďuricovu zásluhou a spoluprácou vyšla aj Zvonického zbierka básní Len črepy. Výkriky pri invázii, ktoré vyšli aj v talianskom

preklade Soltanto rovine. Traduzione italiana di Milan S. Durica, ed. E. Simonetto /Poesie/. Padova 1970.

Cenné literárno-historické štúdie uverejnil v zahraničí aj Jozef Kútňik. Sú to najmä Ján Hollý a Poliaci /Most 1983/; Ján Hollýho "Katólicky spevník I a II" /Most, 1983/. P. Vladař uverejnil zas štúdiu Umenie Mila Urbana neprestajne podmaňujúce a vzrušujúce /Most 1979/. Z iných autorov, ktorí si všímajú literárnu problematiku treba uviesť aspoň týchto: Jozef Špekot s prácou Slovensko v plabejskej košeli /Most 1977/, Ján Okár s esejou Spolupráca s Dr. I. Zelenkom /Most 1985/, Eleanor Podkriřvačková so štúdiom The evolution of Slovak literature - Anton Bernolák's influence /Slovakia III, 1953/, Ján Porubský s obsiahlou prácou K stému výročiu slovenčiny /Dejiny slovenského písomníctva/, Scranton, Pa., 1. vyd. 1944, 2. vyd. 1945, Fero Zobor so štúdiom Drei slowakische Dichter /Janko Silan, Karol Strmeň, Vojtech Mihálik/, München 1957 /Der neue Ackermann/, Teodorik Zúbek so štúdiom The Bernolák School /Slovak Studies I, 1961/, Henrich Bartek s prácou Slowakische Literatur /in Lexikon der Weltliteratur im 20. Jahrhundert/, Freiburg im Breisgau 1961, Juraj Slávik s esejou Odbojová poézia Čechov a Slovákov v zahraničí, New York 1947, Johann Škrovánek s prácou Die slowakische realistische Prosa im Rahmen des europäischen Realismus /dizertačná práca/, Viedaň 1948, Karl Rajnoch so štúdiom Gustav Kazimír Zechentner Laskomerský. Sein Leben und Werk, mit besonderer Berücksichtigung seines Aufenthaltes in Wien /Slovak Studies XIII, 1973/, Vladimír Clementis s prácou Osudy slovenskej literatúry /Svedectví 10, 1970/, Kornel Piáček s esejou Karol Strmeň, reprezentant typique de la poésie slovaque moderne /doktorská dizertácia/, Montreal 1954, Cyril Potocký s prácou Life and works of Mariin Kukučín, Cambridge, Ont., 1973, Koloman Murgáš s esejou La letteratura slovacca sotto il comunismo, il Commentario 1957, Pavol Magura so štúdiom Literárno-estetické postrehy o poézii Mikuláša Šprince /Most 1974/, Irena Lettrich s prácou Slovakia. A selected List of References with a brief Historical Survey /Slovensko. Vybraná bibliografia s krátkym prehľadom dejín/, Library of Congress, Washington, D.C. 1961, Clement Šimončík s esejou Surrealist poetics and computer - produced poetry /Poézia surrealistická a poézia vytvorená počítačom/, The Hague 1968, Štefan Senčík s prácou Martin Kukučín. Život a dielo. Cambridge, Ont. 1973, Rosemund Dupák s prácou The History of Slovak drama /Slovak Studies IV, 1964/ a iní.

Zoznam týchto štúdií som zhrnul pre všeobecnú informáciu pre tých, ktorí nemôžu sledovať kultúrnu tvorbu v slovenskom zahraničí.

Z kazateľskej literatúry treba uviesť menovite troch autorov, Antoha Hilinku s objemnou zbierkou básní Ozvena slova, Miloša K. Mlyňaroviča s knihou Kázne a Jána Porubského s knihou Katolícke kázne. Anton Hlinka vo svojej bohatej publikačnej činnosti oboznamuje zahraničný svet aj s náboženskou situáciou na Slovensku. V tomto ohľade sú zvlášť cenné jeho knihy 20+10 Jahre danach, Apartneid, Svedectvo a knihy, ktoré vyšli jeho zásluhou - V. Trstenský: Ako svedectvo, Ka-Rol: Vydajú vás a počtne iné. Pre rozšírenie kresťanského vzdelania sú vzácné najmä jeho publikácie ako K širším obzorom, Cesty k nekonečnu, Náboženstvo a náboženskosť, Myslitelia a myšlienky a Viera veľkých vedcov.

RECENZIA

LIST BISKUPA KORCA TELEVÍZII

Začiatkom marca t.r. odvysielala bratislavská televízia 5-dielny dokumentárny seriál "Križ v osídľach moci". Seriál ukončila televízna beseda jeho autorov 14. marca. Seriál aj beseda mali vytvoriť propagandistické pozadie 50. výročia vyhlásenia Slovenského štátu. Seriál autorovsky pripravil kolektív pracovníkov Ústavu vedeckého ateizmu SAV v Bratislave na čele s Ondrejom Dányim. Už tieto údaje naznačujú koncepčnú a obsahovú rozpornosť seriálu. Seriál sa chcel zaoberať politickými dejinami Slovenska a republiky, ale nevytvorili ho historici lež profesionálni ateisti. Tak teda čo bolo účelom seriálu? Podľa pravdivý obraz dejín, alebo skreslenými dejinami propagovať ateizmus?

Seriál dokumentoval také hrubé falšovanie dejín, aké sa už nevyskytuje ani v ostatnej tunajšej oficiálnej publicistike.

Katolícku hierarchiu prezentoval ako odporčiteľku republiky od samého začiatku. Andrej Hlinka sa podľa seriálu spájal s fašistami. Autenticke zábery stretnutia dr. Tisu s Hitlerom striedali zábery mŕtvol z koncentračných táborov a filmové dotáčky fingovaných bohoslužieb. V seriáli sa nič nehovorilo o tom, že alternatívnou vyhlásenia Slovenského štátu bolo rozdelenie Slovenska medzi Nemecko, Poľsko a Maďarsko /hoci sa o tom píše napr. v Novom slove 8.41/82/. Neúnosného zjednodušovania a prekrucovania udalostí oných rokov bolo v seriáli neúrekom a všetky smerovali k odierňovaniu katolíckej cirkvi na Slovensku ako priamej pomocníčky nacizmu.

Existujú dva legitímne prístupy k seriálu. Podľa jedného by si stačilo nad seriálom odpísať a tým ho považovať za vybavený. Podľa druhého je možné boj za bodom vyvracať tvrdenia zo seriálu na základe historických dokumentov. Tento druhý prístup si zvolil biskup Ján Ch. Korec v liste, ktorý zaslal začiatkom apríla t.r. televízii. V obsiahlom, 27-stranovom liste vyvracia jednotlivé tvrdenia seriálu a zaoberá sa aj širšími mocenskými súvislosťami, v akých sa ocitlo Slovensko v r. 1938-45.

Úvodom svojho listu biskup Korec vytyka seriálu, že si robí výsmech z našich dejín, ktoré sa nedajú vysvetliť bez kresťanstva ani bez katolíckej cirkvi. Kto iný sa mal zastať slovenského ľudu, keď svetských národných štruktúr vlastne nebolo? Pred a po I. svetovej vojne sa tejto úlohy ujal Andrej Hlinka a jeho ľudová strana, popri prevažne evanjelickej Slovenskej národnej strane. Požadoval autonómiu pre Slovensko v rámci republiky, vychádzajúc z Clevelandskej dohody /1915/ a Pittsburgskej dohody /1918/. V určitom období počas I. republiky chceli komunisti získať hlasy na Slovensku tak, že používali militantnejšiu rétoriku proti republike než ľudáci. V októbri 1938 rokov Vladimír Clementis s predstaviteľmi ľudskej strany, aby sa aj komunisti mohli zapojiť do autonómneho hnutia.

Biskup Korec ďalej píše o okolnostiach vzniku Slovenského štátu. Geopoliticky získal Hitler po Mnichovskej dohode výlučné mocenské postavenie v strednej Európe. Žiadny štát sa mu vtedy nedokázal účinne, resp. vôbec postaviť na odpor. Slovenská autonómna vláda Karola Sidora aj dr. Tiso zachovali zákonný postup a odmietli vyhlásiť Slovenský štát uznesením autonómnej vlády, či priamo z Berlína.

V slovenskej vnútornej politike stála proti Tisovej umiernennej línii skupina proruských radikálov okolo predsedu vlády Vojtecha Tuku. Po vojenskej kapitulácii Holandska, Belgicka a Francúzska zosilnel nemecký vplyv na Slovensko práve prostredníctvom tejto skupiny.

Po celú dobu Slovenského štátu trvalo vcelku liberálne ovzdušie pre umelcov a publicistov. Svoje diela publikoval Dominik Tatarka, Ladislav Novomeský, Štefan Žáry, Ján Smrek, Andrej Plávka, Alexander Matuška a ďalší.

Povstanie na jednej strane vyjadriilo široký odpor Slovenska proti nacizmu, na druhej strane sa Povstaním začalo zabíjanie, akého tu predtým nebolo. Seriál priniesol zábery z masového hrobu v Kremničke, vypálených obcí Kľak, Ostrý Grúň. Sú známe masové hroby partizánmi postrieľaných obetí v Bielom Potoku, Sklabíni, Sklenom, Nemeckej Lupči. Biskup Korec nemal ešte k dispozícii samizdatovú publikáciu historika Jablonického, v ktorej sa píše: "Nezmyselné zabíjanie začali niektorí partizáni. Raz sa to musí otvorene napísať". /Jozef Jablonický: Povstanie 1944, samizdat 1939, str.167./

List biskupa Korca si nerobí nárok na podanie celistvého obrazu Slovenského štátu a politického pôsobenia katolíckych činiteľov v onom období. Podarilo sa mu však vcelku úspešne demaskovať, že seriál podal jednostranný obraz a falšoval dejiny. Možno tak list prispeje k tomu, že v budúcnosti sa aj v oficiálnej publicistike skôr presadí objektívny a pravdivý obraz dejín, pretože nikto sa nebude môcť spoliehať na to, že môže vytrhávať z dejín jednotlivé fakty bez odpovede. List kóluje po Slovensku v stovkách samizdatových kópií.

Možno zaznamenať aj ďalšie významy listu. Opäť sa ukázalo, že jedinou slobodnou súčasťou katolíckej cirkvi je tzv. tajná cirkev. Televíz-

ny seriál bol predsa masívnym útokom na celú cirkev, ale z "verejnej" cirkevnej hierarchie nikto nenašiel odvahu ozvať sa proti seriálu. Z katolíckej cirkvi iba jej časť, pracovne označená ako tajná, nie je spútaná rôznymi ohľadmi a kompromismi a režimom a môže konať a hlásať, čo uzná za vhodné.

Nekompromisnosť Korcovho listu sa prejavuje aj v inom smere. Hoci je list v prvom rade obohajobou postoja katolíckej cirkvi na Slovensku v minulosti, nepriamo obhajuje aj ľudské hnutie a mnohé aspekty vnútornej politiky Slovenského štátu. Pozitívne aspekty vnútornej politiky Slovenského štátu sú však tabu nielen pre súčasný režim, ale aj pre západné štáty, predovšetkým pre Američanov. Zrejme nemožno počítať s veľkou publicitou listu v západných rozhlasových staniciach, azda s výnimkou Rádia Vatikán. List môže byť raz ilustráciou mravej neústupnosti katolíckej cirkvi na všetky strany, bez ohľadu na momentálnu politickú oportunitnosť.

Konečne, list a najmä televízny seriál zvyšuje otázniky nad činnosťou Ústavu vedeckého ateizmu Slovenskej akadémie vied. Od pracovníkov ústavu čítame najmenej filozofických a iných akademických statí v prospech ateizmu, ale tým viac podávajú znalecké posudky v trestných konaniach a na základe ich posudkovsúdy odsudzujú veriacich do väzenia a habú im náboženskú literatúru. Úzka spojitosť medzi ústavom a Štátnou bezpečnosťou vychádza stále znovu na povrch. Propaganda proti nekomunistickej slovenskej minulosti, proti súčasnej slovenskej emigrácii a proti tzv. ilegálnym cirkevným štruktúram je špecialitou ústavu. SAV môže mať v budúcnosti problémy s očistením svojho profilu od podielu, ktorý na ňom má Ústav vedeckého ateizmu.

J.Č.

S P R Á V Y

SPOMIENKOVÁ SLÁVNOSŤ NA ŠTEFÁNIKOVOM BRADLE

V nedeľu 7.mája 1989 sa konala na Bradle spomienková slávnosť pri príležitosti 70. výročia tragickej smrti gen.dr.Milana Rastislava Štefánika. Napriek nepriazni počasia a minimálnej oficiálnej publicite sa na tejto akcii zúčastnilo okolo 6000 ľudí z celého Slovenska i z Moravy. Išlo o kladenie vencov na Štefánikovej mohyle, ktoré zástupcovia štátnej správy chceli konať pôvodne už 3.mája, ale slávnosť bola preložená na nedeľu. Tento krok štátnych orgánov možno považovať za taktický manéver, lebo práve na nedeľu 7.mája nezávislé Hnutie za občiansku slobodu vyzvalo občanov na neoficiálne stretnutie na Bradle. Prekrytie tohto stretnutia oficiálnym štátnym programom malo zrejme za cieľ nezávislosť celej akcie neutralizovať.

Oficiálny program sa začal v daždi a silnom vetre o 14.hodine popoludní. Za tónov smútočnej skladby, ktorú hrala miestna dychová kapela, na mohyly prišla delegácia ÚV NF SSR, SNR a vlády SSR, ktorú viedol podpredseda ÚV NF SSR Daniel Futej. V delegácii boli podpredsedníčka SNR Anna Rybníková, prvý podpredseda vlády SSR Štefan Murín a predseda ÚV Zväzu protifašistických bojovníkov Samuel Kodaj. Pripomenie si však, že keď v tomto roku priniesol zmienku o

gen.Štefánikovi aj časopis "Včelár", práve časopis Zväzu protifašistických bojovníkov na neho úplne zabudol.

Úvodom zaspieval spevácky zbor Kantiléna z Senice slovenskú hymnickú pieseň Aká si mi krásna a recitátorka predniesla básen. Po nej sa ujal slova predseda ONV v Senici Fridrich Elbert. V krátkom prejave rekapituloval základné životné údaje gen.Štefánika a pridol v podstate neutrálne hodnotenie jeho osoby. Potom zbor zaspieval piesne Kto za pravdu horí a Hoj, viasť moja, počas ktorých štátna delegácia v prítomnosti krojovanej skupiny položila na vrcnole mohyly vence. Oficiálny program trval necelú pol hodinu a ihneď po jeho skončení bolo zhromaždenie upozornením na odchody autobusov rozpustené.

V neustále trvajúcim daždi časť prítomných odišla a časť - do 1500 osôb - zotrvala na mieste a postupne sa zhromažďovala na hornej terase mohyly, kde skupina mladých ľudí z Bratislavy rozprestrela na schodišti slovenskú zástavu. Treba poznamenať, že pri spomienke na gen.Štefánika tu v roku 1968 slovenské zástavy oficiálne viali na stožiaroch. Keď si slovenskú zástavu všimol zástupca miestneho národného výboru, vyšiel na schodište a jednoducho ju znabal. Prítomní reagovali na tento zásah piskotom a protestami. Po krátkej chvíli vystúpil jeden z predstaviteľov Hnutia za občiansku slobodu dr. Ján Čarnogurský z Bratislavy a oznámil prítomným, že prečíta príhovor spisovateľky Hany Ponickéj, ktorý napísala pre túto príležitosť, na čo prítomní reagovali súhlasne. V tomto príhovore spisovateľka Hana Ponická pripomenula návaznosť Štefánikovho boja na boj za národné a

ľudské práva Slovákov už v priebehu druhej polovice minulého storočia a jeho priamu spätosť s Hurbanovcami a Štúrovcami. Zdôraznila, že národ aj dnes potrebuje ľudí, ktorí ho povedú k slobodnému rozvoju ducha aj napriek súčasným, tomuto rozvoju nepriaznivým podmienkam. Dodala, že práve osoba generála Milana Rastislava Štefánika je pre nás v tomto smere vzorom a inšpiráciou.

Príhovor i prítomnosť pani Hany Ponickéj, ktorá napriek chrípke, svojim 66 rokom a vyhrážkam štátnej bezpečnosti na Bradlo prišla, boli odmenené potleskom a skandovaním Nech žije Štefánik. Potom zástup zaspieval čs. štátnu hymnu, po ktorej pred zhromaždenie opäť predstúpil dr. Ján Černogurský a navrhol, aby zhromaždenie vzneslo požiadavku na úplnú rehabilitáciu gen. Štefánika a obnovenie jeho pamätníkov na celom Slovensku ako i obnovenie názvov ulíc a námestí, z ktorých bolo meno Štefánikovo v minulosti odstránené. Okrem toho dr. Černogurský vznesol požiadavku na navrátenie tradičného slovenského znaku - dvojitého kríža na trojvrší - do štátneho znaku republiky. Prítomní tento návrh schválili a splnomocnili pani Hanu Ponickú, aby v tomto zmysle poslala žiadosť slovenskej vláde a komisii pre novú Ústavu ČSSR. Potom zástup zaspieval hymnickú pieseň Kto za pravdu horí, pieseň Hej Slováci a úplnú slovenskú časť čs. štátnej hymny Nad Tatrou sa blýska. Jeden z prítomných na mieste napísal žiadosť adresovanú miestnemu národnému výboru na vrátenie zhabanej zástavy. Pred 16. hodinou sa zhromaždenie rozišlo.

Pribeh celej spomienkovej slávnosti v nedeľu 7. mája 1989 na Bradle nakrúcali kameramani slovenskej televízie a po skončení neoficiálnej časti redaktorka bratislavského rozhlasu požiadala pani Hanu Ponickú o rozhovor.

Program na Bradle sledovala aj početná skupina príslušníkov Štátnej bezpečnosti, ktorá videokamerami starostlivo natáčala i fotografovala všetkých prítomných, hlavne členov Hnutia za občiansku slobodu, avšak nijako nezasahovala, a to ani do neoficiálnej časti programu, čo bolo do istej miery prekvapením.

Ako som už uviedol na začiatku, oficiálne kladenie vencov bolo naplánované na 3. mája a na 7. mája plánoval ČSRTV tzv. hviezdicový pochod na Bradlo, ktorý bol však dodatočne zrušený, pravdepodobne preto, lebo sa termínovo kryl s výzvou Hnutia za občiansku slobodu. Pôvodná slávnosť obyvateľov obce Košariská sa však 3. mája uskutočnila a podľa informácie miestnych obyvateľov sa začala kultúrnym programom a vyvrcholila vo večerných hodinách zapálením tradičných vatier na štyroch stranách mohyly. Je príznačné, že o tejto udalosti nepriniesla oficiálna tlač ani len krátku správu. Keďže pohotovosť bezpečnostných zložiek trvala v okrese po celý týždeň, úrady sa zrejme obávali aj o priebeh miestnej slávnosti. Podľa informácie miestnych obyvateľov v tento deň zaparkovali na vrchu Bradla dve vodné delá, celý vrch obsadili príslušníci bezpečnosti a bola nasadená aj špeciálna jednotka, tzv. pohotovostný oddiel z Pezinka, vyzbrojená ťažkými obuškami a ochrannými štítmí. Tieto prípravy na zásah vyvolali nevdľu obyvateľov obce a všetkých prítomných - ktorých sa tu zišlo asi 2000 - a na ich podnet predstaviteľia miestnej správy nakoniec u Okresného výboru strany v Senici dosiahli stiahnutie pohotovostného oddielu. Aj na základe toho si možno vysvetliť pokojný priebeh programu v nedeľu 7. mája i napriek tomu, že časť slávnosti bola neoficiálna a z podnetu Hnutia za občiansku slobodu. To však nič nemení na skutočnosti, že bezpečnostné orgány držali celý priebeh slávnosti pod prísnou kontrolou a pohotovostný oddiel s vodnými delami bol v Brezovej pod Bradlom pripravený v zálohe až do večerných hodín. Dodatočne bolo zistené, že 7. mája bol na Bradle aj prokurátor so zatykačmi na členov Hnutia za občiansku slobodu a že magnetofonovú pásku s rozhovorom redaktorky rozhlasu s pani Ponickou príslušníci Štátnej bezpečnosti zhabali.

Anton Selecký

KRÁTKE SPRÁVY

Redakcia BL má záujem o fotokópie dokladov o politických procesoch na Slovensku od r. 1945 doteraz. Doklady sa budú predbežne iba archívovať; možno sa časom nájde historik, ktorý ich spracuje. Najdôležitejšie doklady sú obžaloba, rozsudky, odvolania, prípadná rehabilitácia a pod. Ide o to, aby sa tieto stopy o našich najnovších dejinách nestratili. Prosíme obeť procesov, prípadne ich pozostalých, aby fotokópie /xerokópie/ dokladov dopravovali vydavateľovi BL.

Demokratický zväz Čechov a Slovákov v Poľsku vydáva mesačník Život. Mesačník prináša zaujímavé materiály o živote našich krajanov v Poľsku. Poľská tlačová sloboda mu umožňuje uverejniť články, ktorých uverejnenie v ČSSR by nebolo možné. Časopis si možno predplatiť aj u nás na adrese: PNS - ÚED, 813 81 Bratislava, Martanovičova ul. 25. Na objednávku treba napísať: Život - PLR. Ročné predplatné činí 43,20 Kčs. Odporúčame predplatenie časopisu, čo je súčasne podpora pre našich krajanov v Poľsku.

Z väznice Leopoldov prišla prepašovaná správa, že 28. mája 1988 tam príslušníci Zboru nápravnej výchovy /väzenskej stráže/ kpt. Vranikovič /vychovávateľ/, ppor. Kováčik a ppor. Miko tak zbili väzňa Jozefa Vichu z Bratislavy, že Jozef Vicha na následky zomrel. Nev a nárek bitého väzňa si vypočulo celé vnútorné nádvorie /oddiel 1 - 3/. Vojenský súd odsúdil Vranikoviča a Kováčika na 20 mesiacov a 10 mesiacov nepodmienečne, Miku na podmienený trest. Správu nebolo možné preveriť z nezávislých prameňov.

Maďarské Demokratické fórum, opozičná politická strana v MLR, usporiada 27. mája t.r. vo Vespréme seminár o slobode svedomia a slobode náboženstva. Demokratické fórum pozvalo na seminár aj vydavateľa BL. Ján Černogurský sa poďakoval za pozvanie a súčasne oznámil, že sa na seminári nemôže zúčastniť, pretože má odňatý cestovný pas. Svoj diskusný príspevok zaslal písomne.

Redakcia BL robí zoznam občanov, ktorí majú odňatý cestovný pas z dôvodu údajného rozporu so štátnymi záujmami. Tento dôvod, hojne používaný pri odnímaní pasu nepohodlným občanom, je v rozpore so Zvärečným dokumentom viedskej scdódky Helsinskej konferencie. Občania, ktorým bol z tohto dôvodu odňatý pas, môžu oznámiť svoje meno a adresu vydavateľovi BL. Odporúča sa zaslatať aj fotokópiu rozhodnutia orgánu pasov a víz o odňatí pasu. Redakcia BL sa pokúsi dosiahnuť nápravu prostredníctvom organizácií, sledujúcich dodržiavanie dokumentov helsinskej konferencie.

NA POMOC SAMIZDATU

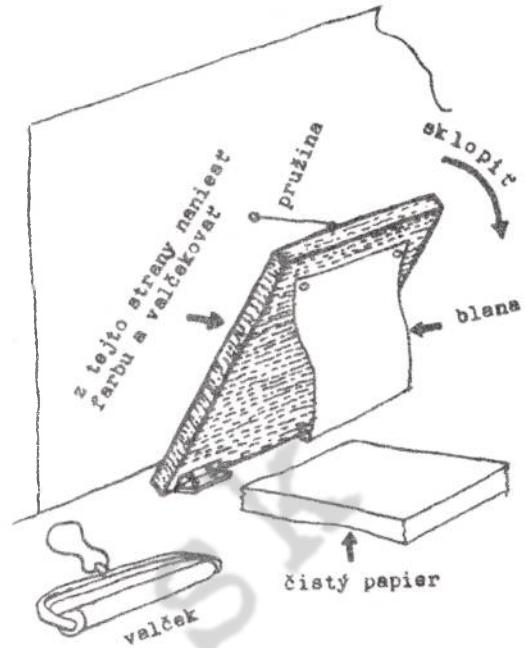
Tlač cez rámček je vlastne zjednodušená verzia sieťotlače, ktorá nevyžaduje žiadne zvláštne a nedostupné technické prostriedky, len trpezlivosť pri získaní zručnosti a prvom overovaní spôsobu práce. V najväčšom rozsahu ju využili Poliaci, kým nedostali profesionálne tlačiarenské stroje i na výrobu niekoľkých tisícov exemplárov nezávislých časopisov a novin. U nás túto techniku používa pán Augustín Navrátil, ktorý tvrdí, že za hodinu urobí až 300 odtlačkov.

Dopredu je potrebné zhotoviť si jednoduché zariadenie - samotný rámček, ktorý je zobrazený na kresbe. Na pevný drevený rámček, ktorý je o málo väčší ako formát papiera, na ktorý sa bude tlačiť, je treba čo najlepšie napnúť hrubšie savé plátno, môže to byť aj ľanová utierka. Rámček je pripevnený na základnú dosku otáčavým pántom /tzv.klavírový pánt dostať bažne v železiarstvach/. Rámček sa odporúča prichytiť pružinou alebo gumou o protifašnú stenu, aby sa samočinne vracal do kolmej polohy ako je to znázornené na obrázku. Nie je to potrebné, ale zrýchli to prácu.

Text sa píše písacím strojom na cyklostylové blany, ostrým nástrojom je možné kresliť na blanu aj jednoduché obrázky alebo grafické titulky. Z blany treba potom odstrihnúť vrchnú kartonovú časť a pripnúť ju dvomi pripínačkami na hornú lištu rámčeka a na plátno z opečnej strany naniesť stierkou vrstvu tlačiarenskej čierne /občas ju dostať v drogeriách alebo predajniach farieb v polkilovej plechovke za 10,-/ Cyklostylová blana potom príčne na plátno a ne treba ju viac fixovať.

Na základnú dosku si pod rámček nachystáte stípaček čistého papiera, pritlačíte naň rámček a po vrchnej strane impregnovaného plátna prejdete gumeným valčekom, aký sa používa pri fotografických prácach. Rámček pustíte, guma ho zdvihne do kolmej polohy, odložíte potlačený papier a postup opakujete podľa počtu exemplárov.

Spočiatku je treba dosť trpezlivosti, vykúšať množstvo nanosenj farby, prítlak valčeka, kvalitu povrchu papiera a hlavne treba získať zručnosť pre rozmnožovanie veľkých sérií, ale nakoniec bude výsledok veľkým prekvapením.

DOKUMENTÁCIA

VYHLÁSENIE HOS K 70. VÝROČIU ŠTEFÁNIKOVEJ SMRTI

Štvrtého mája uplynie 70 rokov od tragickej smrti generála M.R.Štefánika. Výročie jeho smrti uzatvára reťaz okrúhlych výročí významných udalostí v novodobých dejinách slovenského a českého národa a Československej republiky.

Život a smrť M.R.Štefánika ilustrujú mnohé problémy našich dejín od konca minulého storočia až po začiatok CSR.

Štefánik pochádzal z rodiny evanjelického farára na západnom Slovensku. Po štúdiu odišiel do Francúzska, kde našiel vhodné podmienky pre svoj vedecký rast. Ako hviezdár získal vážnosť vo vtedajšom astronómickom svete; podnikol viaceré výskumné cesty v Európe aj v zámorí. Prijal francúzske občianstvo a získal prístup do najvyšších francúzskych spoločenských a vládnych kruhov.

Po vypuknutí I.svetovej vojny vstúpil do francúzskej armády. Absolvoval výcvik pre vojenských pilotov, bol zaradený do francúzskeho vojenského letectva a ako pilot bol nesený na fronte. Významne sa podieľal pri organizovaní meteorologickej služby francúzskej armády. V r.1918 získal hodnosť generála francúzskej armády.

Vo vojne Štefánik rýchlo spoznal možnosti, ktoré by sa naskytili pre oslobodenie slovenského, a českého národa v prípade porážky Ústredných mocností. Jeho boj vo francúzskej rovnošate bol aj bojom za slobodu pôvodnej vlasti. Na ideovom základe česko - slovenskej vzájomnosti sa spojil s T.G.Masarykom a E.Benešom, vytvorili Čsl.

národnú radu a spoločne viedli zápas za vytvorenie CSR.

Štefánik zohral dôležitú úlohu pri zrode a úspešnom bojom nasadení čsl. légii na frontoch I.svetovej vojny a po jej skončení na území dnešného Sovietskeho zväzu. Naposledy navštívil légie vo funkcii ministra vojny CSR.

4.mája sa vracal do vlasti. Jeho lietadlo pri Bratislave havarovalo a Štefánik zahynul spolu s tromi doprevádzajúcimi talianskymi dôstojníkmi.

Štefánik - vedec, vojak, politik zostáva pre nás trvalou inšpiráciou. Jeho vedecká práca na poli astronómie dosahovala svetovú úroveň svojej doby. Pre Štefánika - vojaka bolo samozrejmé, že za slobodu treba bojovať. Politik Štefánik spoluzakladal Československú republiku, zaručujúcu základné občianske práva, pluralitnú demokraciu, náboženskú slobodu a ďalšie práva. Romantický rys Štefánikovej osobnosti bol vhodným doplnkom Masarykovho a Benešovho realizmu.

Pre oficiálnu politiku a publicistiku v Československu v uplynulých 40-tich rokoch bol Štefánik odkaz vždy trňom v oku. Jeho úlohou v dejinách zmenšovali a prekrucovali. Jeho pomníky odstraňovali a ničili. Štefánikova ulica v Bratislave dvakrát stratila svoje meno a doteraz ho nenese. Dokonca aj teraz sa Štefánik spomína len okrajovo, nesmelé a neúplne.

Udržiavanie pamiatky veľkých osobností je predpokladom udržania historického vedomia národa. M.R.Štefánik je veľkou osobnosťou slovenského národa a jeho odkaz vždy znovu vystupuje v dôležitých chvíľach našich dejín. Nie náhodou

patrila púť mládeže na Bradlo v r.1968 k vrcholom onoho pamätného roku na Slovensku.

Skúsme urobiť zo 70.výročia Štefánikovej smrti dôležitú chvíľu našej súčasnosti. Pripomenme si jeho život a dielo a zamyslime sa nad jeho odkazom pre súčasnosť a budúcnosť. Zamyslime sa nad našou súčasnosťou a budúcnosťou. Skúsme tak urobiť blízko pri Štefánikovi, pri jeho mohyle na Bradle v najbližší voľný deň po výročí, v nedeľu 7.mája v popoludňajších hodinách. Dokážme, že Štefánik nie je zabudnutý a jeho pamiatka je schopná združovať ľudí aj 70 rokov po jeho smrti.

Ivan K n o t e k
predseda vlády SSR
B r a t i s l a v a

Bratislava, 10.mája 1989

Vážený pán predseda vlády,

dovoľte, aby som Vás informovala, že dňa 7.mája t.r., po skončení oficiálnej slávnosti sa uskutočnila na Bradle neoficiálna slávnosť na počesť 70. výročia smrti generála Milana Rastislava Štefánika. Pri tejto príležitosti prítomných asi jedentiaíc účastníkov vyslovilo požiadavku, aby došlo k úplnému oceneniu zásluh Milana R.Štefánika v našich dejinách, k obnove jeho pamätníkov a k navráteniu pomenovania ulíc a námestí jeho menom. V Bratislave sa to týka najmä terajšej ulice Obrancov mieru, ktorá sa v minulosti dvakrát volala Štefánikova ulica a dvakrát toto meno stratila. Účastníci ďalej vyslovili požiadavku, aby sa do štátneho znaku republiky vrátil tradičný znak Slovenska - dvojranný kríž na trojvrší. Mňa účastníci slávnosti poverili, aby som uvedené požiadavky Vám písomne tlmočila. Týmto plním poverenie, ktorým sa cítim veľmi poctená.

Prosím, aby sa vláda SSR oboma požiadavkami zaoberala. Milana Rastislava Štefánika nemožno vytrpieť z našich dejín, a ak sa o to i viacerí v uplynulých štyroch desaťročiach pokúšali, slávnosť na Bradle dokázala, že sa im to nepodarilo. Ani tradičný slovenský dvojkriž na troch vrchoch nemožno nahradiť iným znakom, ako nemožno nahradiť ničím úctu, ktorú Slovinci pociťujú k svojmu tradičnému znaku.

S pozdravom

Hana Ponická
Čičerinova 10
Bratislava V.

Ústredný výbor
Národného frontu Č S S R
Komisia pre prípravu
novej Ústavy ČSSR

P r a h a Bratislava, 10.mája 1989

Vážení komisii,

dovoľte, aby som Vás informovala, že v nedeľu 7.mája sa uskutočnila na Bradle spomienková slávnosť pri príležitosti 70. výročia smrti generála Milana Rastislava Štefánika. Po skončení oficiálnej časti slávnosti značný počet účastníkov zostal pri mohyle a slávnosť pokračovala neoficiálnou časťou. Jej účastníci vyslovili požiadavku, aby sa do štátneho znaku ČSSR vrátil tradičný znak Slovenska - dvojitý kríž na trojvrší. Mňa poverili, aby som požiadavku písomne tlmočila Vašej komisii.

Prosím, aby ste zmenu štátneho znaku zahrnuli do návrhu novej Ústavy ČSSR. Dvojitý kríž na trojvrší zvolili za znak Slovenska štúrovci. S týmto znakom identifikujú Slovinci svoju zem a svoje dejiny. Myslime, že je v záujme našej republiky, aby tento znak pojala do svojho štátneho znaku.

Týmto plním poverenie, dané mi účastníkmi slávnosti na Bradle. Poverenie považujem pre seba za veľkú česť.

S pozdravom

Hana Ponická
Čičerinova 10
851 01 Bratislava V.

VÝBOR ČESKOSLOVENSKE VEREJNOSTI
PRO LIDSKÁ PRÁVA A HUMANITÁRNÍ
SPOLUPRÁCI

V Praze dne 20. února
Č.j. 585/88

Vážený pane,

obdrželi jsme Vaš dopis z 5. 1.1989 obsahující náměty pro činnost našeho výboru. Od jeho založení došlo od dalších občanů značné množství námětů i podnětů pro činnost výboru a k řešení různých otázek lidských práv. Výbor, popř. jeho předsednictvo, se postupně bude zabývat jednotlivými problémy obecného charakteru podle pořadí naléhavosti a bude o nich informovat veřejnost prostřednictvím sdělovacích prostředků.

S pozdravem

Pan
Ján Čarnogurský
Karola Adlera 10
810 00 Bratislava

JUDr. Alexander Klimeš
predseda sekce pro vyřizování podnětů

Vážený súdruh
Miroslav Válek,
minister

21.10.1986

Vážený súdruh minister.

Na dnešnej schôdzke ZO KSS pri MK SSR prerokovali sme otázku Vašej intervencie vo veci vydania výberu z doterajšej poézie p. Svetoslava Veigla. Výber má vydať Slovenský spisovateľ.

Na základe diskusie sme jednoznačne prišli k tomuto záveru:

Aj Encyklopédia slovenských spisovateľov nehodnotí poéziu S. Veigla tak, aby si zasluhovala výberové vydanie z jeho dávnejšej poézie. Preto s pochovaním sme vzali na vedomie, že jedine Vaším rozhodnutím mal by výber vyjsť vo vydavateľstve, v ktorom vycnádzajú vrcholné diela popredných spisovateľov a najmä takých, ktorí sa plne zaradili do socialistického vývinu slovenskej literatúry-. Pán Veigl naposledy vydal zbierku básní v roku 1968, v dobe nástupu revisionistických a kontrarevolučných tendencií.

Aj vyžadované stanovisko Slovan Pacem in teris nedoporučuje vydanie výberu.

Prvá varianta výberu pripravená pracovníkom vydavateľstva Slovenský spisovateľ predstavuje p. Veigla ako idealistického stúpenca cucinovných kontraverzií v minulosti, jeho humanizmus nie je výrazom triedne uvedomelým, ale pacifisticky a transcendentálne motivovaným "basnením", čo vychádza z jeho metafyzicky orientovanej filozofie knaza.

Vo všetkých Vašich prejavoch, naposledy na XVII.zjazde KSČ ste jednoznačne vyslovili presvedčenie o jedine socialisticky orientovanom umení, lebo jedine toto obsahuje atribúty pokroku, humanizmu a demokracie. Vo výbere, ktorý je určený dnešnému čitateľovi, sú tieto atribúty predstreté v starom a prekonanom obsahu, ktorý netreba oživovať ani vo forme výberu.

Podávame Vám výslednicu diskusie a vyslovujeme nesúhlas s Vašou intervenciou, vyhradzujúc si ďalšiu rozhodujúcu právomoc vo veci konečného rozhodnutia predmetnej záležitosti.

Svetu mier

Pavol Koyš
predseda ZO KSS pri MK SSR